ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ
CRISIS OBSERVATORY
Πρωτοβουλία: Initiated by: ΕΛΙΑΜΕΠ ELIAMEP
Υποστήριξη: Supported by: ΙΣΝ/SNF ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ STAVROS NIARCHOS FOUNDATION

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ | No 15 | Δεκ. 2014

Τα όρια της (αυτο-)κριτικής στην οικονομική θεωρία και το αίτημα της διανοητικής εντιμότητας στην οικονομική έρευνα και την διδασκαλία

Νίκος Κουτσιαράς
Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Copyright © 2014

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα
Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114,
E-mail: eliamep@eliamep.gr, info@crisisobs.gr
url: www.eliamep.gr, www.crisisobs.gr
Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Ερευνητικό Κείμενο Νο 15/2014

Τα όρια της (αυτο-)κριτικής στην οικονομική θεωρία και το αίτημα της διανοητικής εντιμότητας στην οικονομική έρευνα και την διδασκαλία

Νίκος Κουτσιαράς
Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης,
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Τα όρια της (αυτο-)κριτικής στην οικονομική θεωρία και το αίτημα της διανοητικής εντιμότητας στην οικονομική έρευνα και την διδασκαλία

Νίκος Κουτσιαράς*

* *Ευχαριστώ θερμώς τους Γιώργο Αργείτη, Μάκη Κουζέλη, Παντελή Λέκκα, Γρηγόρη Μολύβα και Λουκά Τσούκαλη για τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους. Ευχαριστώ πολύ, επίσης, την Ελένη Ανδρίτσου για την προσεκτική επιμέλεια του κειμένου. Ακέραιη και αποκλειστική είναι, βεβαίως, η ευθύνη μου για τις απομένουσες αστοχίες και παραλείψεις.*

Περίληψη

Η αποτυχία πρόβλεψης της χρηματοπιστωτικής κρίσης – ο εφησυχασμός των χρόνων της μεγάλης εξομάλυνσης – προκαλεί, ευλόγως, την ισχυρή (και ηχηρή) αμφισβήτηση της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας. Η θεμελίωση της τελευταίας στο υπόδειγμα της ορθολογικής επιλογής του αντιπροσωπευτικού προνοητικού συναλλασσομένου, ακόμη και προκειμένου για τις αγορές χρήματος και κεφαλαίων, ελκύει τις περισσότερες και αυστηρότερες αιτιάσεις. Και η (συνακόλουθη) μεθοδολογική καθαρότητα και η λογική αρτιότητα της κρατούσας θεωρίας δεν θεωρούνται, βεβαίως, ως άλλοθι της εμπειρικής και πραγματολογικής αμεριμνησίας της και της μειωμένης πρακτικής σημασίας της, τουναντίον λογίζονται ως κύριες αιτίες της. Άλλωστε, η εμμονή στην μεθοδολογική καθαρότητα υπαγορεύεται, συχνά, από ιδεολογικές προκαταλήψεις που αντανακλούν, χωρίς αμφιβολία, τις φιλοσοφικές αφετηρίες και τις αξιακές δεσμεύσεις της κρατούσας θεωρίας, μοιάζοντας, μάλιστα, να έχουν (και να επιζητούν) την μοίρα των αυτοεκπληρούμενων προσδοκιών. Μολαταύτα, η εγκατάλειψη του ερευνητικού προγράμματος της μικροοικονομικής θεμελίωσης της μακροοικονομικής θεωρίας δεν είναι πιθανή. Δεν είναι, επίσης, σκόπιμη. Επιστημολογικές και μεθοδολογικές θεωρήσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις συνηγορούν στην διατήρηση του μακροοικονομικού μεθοδολογικού κεκτημένου, υποδεικνύοντας, όμως, συνάμα, την επανόρθωση λαθών και παραλείψεων που καθηλώνουν την προγνωστική δυνατότητα της (κρατούσας) μακροοικονομικής θεωρίας και περιστέλλουν την πρακτική χρησιμότητά της. Η μακροοικονομική έρευνα μετά την κρίση έχει στραφεί προς την επεξεργασία μεθοδολογικών τροποποιήσεων που βελτιώνουν τις θεμελιώδεις απεικονίσεις, ιδίως της αγοράς εργασίας και, ασφαλώς, του χρηματοπιστωτικού τομέα. Έχει προσφύγει, επίσης, στην εισαγωγή *ad hoc* παρεκκλίσεων από το κανονικό υπόδειγμα, συχνά ετερόδοξης, ως λέγεται, προέλευσης. Αμφότερες οι επιλογές επανόρθωσης εκφράζουν, μεταξύ άλλων, διανοητική εντιμότητα. Το αίτημα της διανοητικής εντιμότητας υπηρετούν, πιστότερα, η διεύρυνση του πεδίου παρατήρησης και του γνωστικού ορίζοντα των μακροοικονομολόγων – ειδικότερα, η τοποθέτηση του οικονομικού προβλήματος (εδώ της πλήρους απασχόλησης των πόρων) στο ιστορικό, θεσμικό, ηθικό και πολιτικό πλαίσιο του σχηματισμού και της επίλυσής του. Η κατάλληλη, από αυτή την άποψη, προσαρμογή των προγραμμάτων οικονομικών σπουδών μπορεί να παραγάγει καλύτερους μακροοικονομολόγους – εγκυρότερους ως προς τις προβλέψεις τους και χρησιμότερους για τους ανθρώπους της πράξης (της πολιτικής).

I. Εισαγωγή

Η ιστορία της οικονομικής σκέψης είναι συνυφασμένη με προκλήσεις μεγάλων μεθοδολογικών και θεωρητικών διαμαχών, η ένταση των οποίων, ενίοτε, υποχωρεί, ο απόηχός τους, όμως, παραμένει. Ορισμένες φορές, μάλιστα, η υποχώρηση της έντασης αποδεικνύεται προσωρινή μόνο, και οι μεθοδολογικές εκεχειρίες αναιρούνται. Αυτό δεν είναι, ασφαλώς, αποτέλεσμα μίας σωρευτικής διαδικασίας διαμόρφωσης της οικονομικής θεωρίας – δεν είναι προϊόν της εσωστρεφούς και ανεπηρέαστης εξωγενώς διαδικασίας επιστημονικής οικονομικής έρευνας. Για την ακρίβεια, δεν είναι μόνο ή δεν είναι κυρίως αποτέλεσμα αυτής. Συμβαίνει όταν τα δεδομένα αλλάζουν, όταν, με άλλα λόγια, ο οικονομικός κόσμος ανασχηματίζεται, εκθέτοντας, την ίδια στιγμή, την εξηγητική και την προγνωστική αδυναμία της κρατούσας, κάθε φορά, οικονομικής θεωρίας και ακυρώνοντας, σχεδόν, την πρακτική χρησιμότητά της. Η αμφισβήτηση της σύγχρονης μακροοικονομικής θεωρίας και η αναθέρμανση των μεγάλων μακροοικονομικών διαμαχών είναι το τελευταίο, για την ώρα, επεισόδιο στην μακρά και τεταμένη ιστορία της οικονομικής σκέψης. Η πρόκληση του επεισοδίου αυτού έγκειται, βεβαίως, στην αποτυχία προειδοποίησης για την μεγάλη ύφεση – στην κραυγαλέα προγνωστική αστοχία των στιβαρών λογικώς και εκλεπτυσμένων τεχνικώς σύγχρονων μακροοικονομικών υποδειγμάτων.

Η κριτική στην κρατούσα μακροοικονομική θεωρία είναι σφοδρή, ιδίως όταν ασκείται από ομοτέχνους, συχνά, δε, συνοδεύεται από προτάσεις ριζοσπαστικής αναθεώρησης των προγραμμάτων οικονομικών σπουδών – με έμφαση στην δραστική μείωση της παρουσίας (και της χρήσης) των μαθηματικών. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρητικοί και οι ερευνητές του κρατούντος μακροοικονομικού ρεύματος υπερασπίζονται με ανάλογη θέρμη, βεβαίως, το μεθοδολογικό και θεωρητικό *status quo*. Πώς εξηγείται, όμως, η αστοχία της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας, αλλά και τι εμποδίζει τον (έστω προσωρινό και ενδεχομένως αναστρέψιμο) παραμερισμό της – στον ακαδημαϊκό χώρο και στον χώρο διαμόρφωσης της μακροοικονομικής πολιτικής; Είναι, σε κάθε περίπτωση, η ριζοσπαστική αμφισβήτηση της σύγχρονης μακροοικονομικής θεωρίας σκόπιμη από επιστημολογικής απόψεως; Σε τι συνίσταται η έντιμη διανοητικώς (και ικανή, πλην μερική) τροποποίηση/προσαρμογή των μεθοδολογικών επιλογών, της θεωρητικής δομής και του αναλυτικού ενδιαφέροντος της βασικής και εφαρμοσμένης μακροοικονομικής έρευνας; Ποια είναι, κατ' επέκταση, η ενδεδειγμένη συγκρότηση των προγραμμάτων οικονομικών σπουδών;

Στο παρόν κείμενο επιδιώκεται να απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά. Η επόμενη ενότητα αναφέρεται στην διάγνωση της προγνωστικής αστοχίας της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας. Ειδικότερα, εντοπίζονται οι μεθοδολογικής φύσεως αιτίες της αστοχίας, αναδεικνύονται οι επιστημολογικές και οι βαθύτερες αξιακές αφετηρίες της (μακρο-) οικονομικής μεθοδολογίας και, ταυτοχρόνως, επισημαίνονται οι εμμονές και οι ιδεολογικές προκαταλήψεις που, εκ πρώτης όψεως μόνον, παραδόξως, συνιστούν λόγους διάσωσης της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας – όχι όμως τους μόνους και αποκλειστικούς λόγους. Στην τρίτη ενότητα διερευνώνται οι δυνατότητες και οι τρόποι ενίσχυσης της εγκυρότητας των μακροοικονομικών προβλέψεων και αποκατάστασης της χρησιμότητας της μακροοικονομικής θεωρίας. Για τον σκοπό αυτό, επιχειρείται, κατ' αρχάς, η συναγωγή διαπιστώσεων σε ό,τι αφορά στον θεματικό προσανατολισμό και στις μεθοδολογικές και θεωρητικές συνιστώσες της εφαρμοσμένης μακροοικονομικής έρευνας μετά την κρίση.

Ακολούθως, συζητείται η σημασία αυτών των διαπιστώσεων ως προς την αναγκαία και ικανή προσαρμογή του μακροοικονομικού μεθοδολογικού κεκτημένου, υποστηρίζεται η σκοπιμότητα άρσης της ηθικής, θεσμικής και πολιτικής περιχαράκωσης της μακροοικονομικής θεωρίας – για την ακρίβεια, η άρση των αξιώσεων αυτάρκειας και των προφάσεων ουδετερότητας – και υποδεικνύεται η αναμόρφωση των προγραμμάτων οικονομικών σπουδών.

ΙΙ. Μία δίκαιη δίκη της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας

Η χρηματοοικονομική κρίση του 2008 (και η επακόλουθη μεγάλη ύφεση) έχει πολλούς υπαιτίους. Βεβαίως, η διαπίστωση της ακριβούς ευθύνης τους και ο καταλογισμός της, ιδίως προκειμένου για τους πολιτικούς και τις κυβερνήσεις, είναι (ακόμη) αντικείμενα σφοδρών διαμαχών που κορυφώνονται με δυσάρεστες, συχνά, (εκλογικές) εκπλήξεις. Προκειμένου για τους οικονομολόγους, όμως, η ετυμηγορία διατυπώνεται ταχέως, χωρίς περιστροφές και, διόλου απροσδόκητα, είναι καταδικαστική. Το τεκμήριο της ενοχής τους, άλλωστε, είναι ισχυρό και, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, αδιάψευστο. Η αποτυχία πρόβλεψης της ραγδαίας αποσταθεροποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και των δραματικών συνεπειών της για την πραγματική οικονομία και, ακόμη χειρότερα, η απουσία προειδοποίησης, έστω, ως προς την παρουσία κινδύνων – για την ακρίβεια, η συλλογική υποτίμηση και, κατ' ουσίαν, η αποσιώπηση των λιγοστών και μεμονωμένων επιφυλακτικών αναγνώσεων των μακροοικονομικών και χρηματοοικονομικών δεδομένων των τελευταίων, πριν από την εκδήλωση της κρίσης, χρόνων – προκαλεί εύλογα ερωτήματα περί τον ρόλο και την πραγματική κοινωνική συνεισφορά των οικονομολόγων και, πράγμα ταυτόσημο εν μέρει, τροφοδοτεί αμφιβολίες περί την χρησιμότητα της οικονομικής επιστήμης. Ας είμαστε, όμως, ειλικρινείς: η διαπίστωση της ενοχής, η διατύπωση της αποδοκιμασίας, η αμφισβήτηση της χρησιμότητας της οικονομικής επιστήμης θα εκφράζονταν, πιθανώς, (πολύ) μετριοπαθέστερα, εάν η αυτοκριτική των οικονομολόγων ήταν λιγότερο αυστηρή. Εάν, ας ειπωθεί κυριολεκτικώς, οι διαπρεπέστεροι και περισσότερο προβεβλημένοι, μεταξύ της πολυπληθούς ομάδας των σκεπτικιστών, φείδονταν οξύτητας, ενίοτε και εμπάθειας, όταν εξέθεταν τις αιτιάσεις τους κατά της κρατούσας οικονομικής θεωρίας.

Οι αιτιάσεις είναι, ασφαλώς, πολύ καλώς συγκροτημένες, εκ των πραγμάτων, μάλλον, πειστικές και, πιθανώς, κατανοητές για ικανό τμήμα της (ενημερωμένης για τον οικονομικό βίο) κοινής γνώμης. Δεν είναι, μάλιστα, καινοφανείς, συνιστώντας, εν πολλοίς, την εμπλουτισμένη και ανανεωμένη, από την άποψη του μεθοδολογικού περιεχομένου της, εκδοχή της ιστορικώς αναπτυγμένης και διαδεδομένης κριτικής στην νεοκλασσική οικονομική θεωρία – την κρατούσα οικονομική θεωρία, μετά την υποχώρηση της Κεϋνσιανής (και Κεϋνσιανιστικής), εκλεκτικώς συντεθειμένης πάντως, θεωρητικής κατασκευής, ιδίως υπό την μορφή της (κατά John Hicks) νεοκλασσικής σύνθεσης. Οι αιτιάσεις στρέφονται, κυρίως, εάν όχι αποκλειστικώς, κατά της σύγχρονης μακροοικονομικής θεωρίας, ειδικότερα κατά της νέας κλασσικής μακροοικονομικής θεωρίας και εστιάζονται, επομένως, στην μεθοδολογική επιλογή της μικροοικονομικής θεμελίωσης των μακροοικονομικών προτάσεων – αναλυτικότερα, στην παραδοχή του αντιπροσωπευτικού, ορθολογικώς (προ-)υπολογίζοντος συναλλασσομένου, στην

απεικόνιση των αμέσως και πλήρως εκκαθαριζόμενων αγορών, ιδίως της αγοράς εργασίας και, κατ' επέκταση, στην αθροιστική προσέγγιση της μακροοικονομίας και στην απουσία αναγνώρισης εγγενών μηχανισμών διατάραξης της ισορροπίας πλήρους απασχόλησης (άλλων από τους μηχανισμούς δομικής φύσεως, π.χ. τεχνολογικές μεταβολές, όπως προτείνεται στην θεωρία των πραγματικών επιχειρηματικών κύκλων).

Πάντως, η αυστηρή οριοθέτησή της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας εντός του νέου κλασσικού μεθοδολογικού πλαισίου είναι, τουλάχιστον από την άποψη της προσανατολισμένης στην πράξη μακροοικονομικής ανάλυσης, ανακριβής. Η ενσωμάτωση των νέων Κεϋνσιανών υποδείξεων σε ό,τι αφορά στην λειτουργία των αγορών, ιδίως της αγοράς εργασίας, δηλαδή, η εσωτερίκευση της (βραχυπρόθεσμης) δυσκαμψίας τιμών και μισθών, αποτελεί βασική (μεθοδολογική) επιλογή των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, υπαγορεύοντας, κατ' επέκταση, την αναγνώριση του ενδεχόμενου εκδήλωσης εγγενών, μικρών όμως και προσωρινών ονομαστικών διαταράξεων, εκλογικεύοντας την σταθεροποιητική λειτουργία της μακροοικονομικής, ιδίως της νομισματικής, πολιτικής και καθιστώντας, επομένως, τα δυναμικά στοχαστικά υποδείγματα γενικής ισορροπίας βασικά (και αναντικατάστατα;) εργαλεία ανάλυσης των μακροοικονομικών δεδομένων και προσδιορισμού των αποφάσεων πολιτικής, ιδίως της (στοχεύουσας στον πληθωρισμό) νομισματικής πολιτικής των κεντρικών τραπεζών (από κοινού με τον κανόνα Taylor).

Μολαταύτα, η κρατούσα (τροποποιημένη σύμφωνα με τις νέες Κεϋνσιανές υποδείξεις – εξ ου και «νέα σύνθεση») μακροοικονομική θεωρία και, ειδικότερα, η λειτουργική και επιχειρησιακή εξειδίκευσή της, στο πλαίσιο των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, δεν παύει να υιοθετεί μία εξόχως απλουστευτική αναπαράσταση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ανταποκρινόμενη, κατ' ουσίαν, στην (μικροοικονομική) θεωρία των αποτελεσματικών χρηματοοικονομικών αγορών και, επομένως, αγνοούσα μακροοικονομικές επιδράσεις στις χρηματοοικονομικές αγορές. Κατά συνέπεια, το ενδεχόμενο της (ραγδαίας) χρηματοπιστωτικής αποσταθεροποίησης ουδόλως αναγνωρίζεται, με άλλα λόγια η χρηματοπιστωτική σταθερότητα θεωρείται σχεδόν αδιασάλευτη και, ασφαλώς, ουδόλως εξετάζεται το ενδεχόμενο εκδήλωσης ανεξάρτητων, χρηματοπιστωτικής προέλευσης επιδράσεων στην μακροοικονομία – και η ενδεδειγμένη αποστολή των κεντρικών τραπεζών συνίσταται, κατά μείζονα λόγο και, ενίοτε, σχεδόν αποκλειστικώς, στην διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας.

Επομένως, η αστοχία της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας ως προς την πρόβλεψη (και την πρόγνωση) των τάσεων και των γεγονότων και ως προς την τεχνική υποστήριξη της λήψεως αποφάσεων πολιτικής, είναι σχεδόν προδιαγεγραμμένη, μεθοδολογικώς και αναλυτικώς. Με άλλα λόγια, οι αιτιάσεις των σκεπτικιστών οικονομολόγων είναι απολύτως, σχεδόν, τεκμηριωμένες, και, ως εκ τούτου, είναι δικαιολογημένες οι ενστάσεις των πολιτικών και της κοινής γνώμης – που εύκολα, ίσως αβασάνιστα και, πιθανώς, βολικά, μεταφράζονται σε γενικευμένη αμφισβήτηση της οικονομικής επιστήμης. Μολαταύτα, η αποδοκιμασία της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας από τους ομοτέχνους (κυρίως ακαδημαϊκούς, αλλά και από δημόσιους λειτουργούς και απασχολουμένους στον ιδιωτικό τομέα) μοιάζει, συχνά, να γενικεύεται, να αναφέρεται, δηλαδή, στην οικονομική θεωρία συνολικώς και αδιακρίτως, ωστόσο, κατ' αυτό τον τρόπο παραβλέποντας, είτε υποβαθμίζοντας (μεροληπτικώς;) ορισμένες, διόλου ευκαταφρόνητες, αλλά ούτε κατ'

ανάγκη αναμφίλεκτες, εισφορές της οικονομικής έρευνας, συγκροτημένες εντός του πλαισίου της κρατούσας θεωρίας ή στις παρυφές του. Από αυτή την άποψη, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της σύγχρονης οικονομικής της εργασίας, ιδίως σε ό,τι αφορά στην συμβολή της στην έρευνα για τον ρόλο των θεσμών στην αγορά εργασίας – ας επαναληφθεί και εδώ, χωρίς αξιώσεις εξηγητικής αυτάρκειας και, πολύ περισσότερο, χωρίς προσδοκίες καθολικής αποδοχής. Το ίδιο, εάν όχι περισσότερο, αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το παράδειγμα της (βασισμένης σε υποδείγματα ατελούς ανταγωνισμού) νέας θεωρίας του διεθνούς εμπορίου (και της νέας οικονομικής γεωγραφίας), όπως και εκείνο της σύγχρονης θεωρίας οικονομικής μεγέθυνσης (τόσο της θεωρίας ενδογενούς μεγέθυνσης, όσο και της θεωρίας περί την σημασία των θεσμών για την οικονομική μεγέθυνση).

Υπόρρητη, σε όλο αυτό το επιχείρημα, είναι η άποψη ότι η κρατούσα οικονομική θεωρία δεν ταυτίζεται με την νεοκλασσική θεωρία, περιλαμβάνοντας, επίσης, θεωρητικές εισφορές που αποκλίνουν, μερικώς, από την τελευταία. Υποστηρίζεται, για την ακρίβεια, εδώ, πως η κρατούσα οικονομική θεωρία χρησιμοποιεί τα εργαλεία της νεοκλασσικής ανάλυσης, χωρίς κατ' ανάγκη να διατηρεί, σε κάθε περίπτωση, ακέραιες τις μεθοδολογικές αρχές και τις παραδοχές της νεοκλασσικής θεωρίας. (Ερώτημα είναι, ίσως, εάν στην κρατούσα θεωρία περιλαμβάνονται, ακόμη, θεωρητικές κατασκευές που εφαρμόζουν την νεοκλασσική μεθοδολογία και χρησιμοποιούν τα εργαλεία της νεοκλασσικής ανάλυσης σε όμορες επιστημονικές πειθαρχίες, κυρίως στην πολιτική επιστήμη, που συνήθως αναπτύσσονται από οικονομολόγους και, ορισμένες εκφράσεις και εκδοχές τους τουλάχιστον, διδάσκονται σε οικονομικά τμήματα). Υποστηρίζεται, κατ' επέκταση, πως η κρατούσα οικονομική θεωρία οριοθετείται από την παρουσία αυτής (της νεοκλασσικής ανάλυσης) – των μερικώς αποκλινουσών εφαρμογών της νεοκλασσικής ανάλυσης, ασφαλώς περιλαμβανομένων των συνιστωσών της μακροοικονομικής της νέας σύνθεσης – και των εκπροσώπων της στα προγράμματα έρευνας και στην διδασκαλία των πανεπιστημιακών οικονομικών τμημάτων, κυριότατα, των σημαντικότερων και ασκούντων μείζονα (ακαδημαϊκή και πολιτική) επιρροή. Οριοθετείται, επίσης, από την θέση της στην οικονομική βιβλιογραφία, από τον όγκο και την ποιότητα του δημοσιευμένου ερευνητικού έργου των εκπροσώπων της – πρακτικώς, από την μονοπώληση των εγκυρότερων ακαδημαϊκών περιοδικών, αλλά και της έκδοσης οικονομικών βιβλίων από μεγάλους εκδοτικούς οίκους, από την κρατούσα (όπως ορίζεται εδώ) οικονομική θεωρία. Οριοθετείται, τέλος, από την παρουσία των εισηγητών και εκπροσώπων της στα (μεγαλύτερα και εγκυρότερα) μέσα δημοσιότητας και, βεβαίως, σε θεσμούς οικονομικής διακυβέρνησης και σε θέσεις πολιτικής εξουσίας.

Όπως και να έχει, πάντως, η κριτική στην κρατούσα οικονομική θεωρία, ανεπιφύλακτη ή επιφυλακτική και διαβαθμισμένη, παραπέμπει στα θεμελιώδη (μεθοδολογικά και επιστημολογικά) ερωτήματα περί την οικονομική επιστήμη – όμως αυτό συνήθως παρακάμπτεται, κακώς και, ίσως, σκοπίμως. Αναλυτικότερα: Μπορεί οι προβλέψεις της κρατούσας (μακρο-)οικονομικής θεωρίας να έχουν (οικτρώς) διαψευσθεί, όμως αυτό δεν έχει ως αποτέλεσμα την (οριστική) απόρριψη και, πολύ περισσότερο, την εγκατάλειψή της προς όφελος μίας (κάποιας) αντίπαλης θεωρίας. Αλλιώς, συνάμα και ειρωνικώς, η κρατούσα οικονομική θεωρία θα είχε την (δυσάρεστη) μοίρα που προδιαγράφουν οι εμπειριστικές/ θετικιστικές αξιώσεις της,[1] για την ακρίβεια, το θετικιστικό ιδεώδες της – ίσως, κατά πολλούς, η ματαιοδοξία της. Δεν λείπει, πάντως, ο συγκροτημένος λόγος υπεράσπισης της κρατούσας, ειδικότερα, της νέας κλασσικής θεωρίας. Ο απολογητικός λόγος αποκρούει τις διαπιστώσεις εμπειρικής διάψευσης της θεωρίας, υποστηρίζοντας ότι

οι χρηματοοικονομικές κρίσεις είναι, εκ προοιμίου, εκτός του πεδίου εμπειρικής δοκιμασίας της κρατούσας θεωρίας –[2] και προκαλώντας, πιθανώς, σύγχυση ως προς το τι ακριβώς περιλαμβάνεται εντός του πεδίου εμπειρικής δοκιμασίας (της θεωρίας) και, επίσης, ως προς το πότε και το πώς η τελευταία συνεπάγεται έγκυρα και, δη, αρνητικά συμπεράσματα. Όπως και να έχει, όμως, οι θετικιστικές αξιώσεις της κρατούσας θεωρίας δεν είναι πειστικές, ή, ακριβέστερα, το ιδεώδες της είναι (πολύ) απροσπέλαστο.[3]

Γενικώς, δηλαδή, είτε στους όρους του θετικισμού, είτε σε εκείνους της Ποππεριανής κριτικής του, ο αυθεντικός εμπειρικός έλεγχος της κρατούσας οικονομικής θεωρίας, φευ και των αντιπάλων της θεωρητικών ρευμάτων, είναι αδύνατος. Οι προβλέψεις της θεωρίας εμπεριέχουν, χωρίς εξαίρεση, τα αξιώματα και τις παραδοχές της, και αυτά, με την σειρά τους, δεν είναι ελέγξιμα εμπειρικώς, κατά συνέπεια μένουν «προστατευμένα» – και στην περίπτωση της κρατούσας οικονομικής θεωρίας, το υπόδειγμα της ορθολογικής επιλογής, ίσως προς δυσαρέσκεια (αλλά όχι και προς έκπληξη, μάλλον) των ερευνητών της πειραματικής οικονομικής, συνεχίζει να παραμένει επί της ουσίας απρόσβλητο. Πέρα από αυτό, επίσης, τα μελετώμενα εμπειρικά δεδομένα δεν είναι ανεξάρτητα των προβλέψεων της θεωρίας –[4] ακόμη και η μέτρηση των οικονομικών μεταβλητών δεν είναι ορφανή θεωρίας (ούτε, βεβαίως, ουδέτερη).[5]

Η αδυναμία αυθεντικής εμπειρικής δοκιμασίας των οικονομικών θεωριών, της κρατούσας θεωρίας αλλά και των αντιπάλων της, σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι οι (μεθοδολογικές) αρχές, το πλαίσιο και τα κριτήρια της αποτίμησής τους αναπροσδιορίζονται, εν μέρει, ή, κατ' ορισμένους, εν όλω, ενδυναμώνοντας, ειδικότερα, την έμφαση στην (θεωρητική) αφαίρεση και στον φορμαλισμό. Με άλλα λόγια, η αποτίμηση των οικονομικών θεωριών αναφέρεται (και) στην ποιότητα της λογικής συγκρότησής τους – στην ορθότητα των, ακολουθουσών τις υιοθετούμενες παραδοχές, συνεπαγωγών (deductions) τους, αλλά και στην απουσία σοβαρών παραλείψεων, ιδίως σημαντικών αιτιωδών παραγόντων, καθώς και στην σαφή δέσμευσή τους σε βασικούς «νόμους».[6] Επιβεβαιώνοντας και, πράγματι, ενισχύοντας την δέσμευσή της σε βασικούς νόμους – η εισαγωγή των ορθολογικών προσδοκιών αυτό υποδηλώνει – η μικρο-(οικονομικώς) θεμελιωμένη νέα κλασσική μακροοικονομική θεωρία αξιώνει λογική ευρωστία (και αδιαμφισβήτητη εσωτερική συνοχή), πιστοποιούμενη, βεβαίως, από τον μαθηματικό φορμαλισμό της θεωρητικής αφαίρεσης. Είναι, σχεδόν, αυτονόητο πως το ακαδημαϊκό κύρος και η ελκυστικότητα μίας λογικώς εύρωστης <u>και</u>, ειδικότερα, μαθηματικώς συγκροτημένης θεωρίας είναι αυξημένα, και αυτό, βεβαίως, υπογραμμίζεται στην περίπτωση της νέας κλασσικής μακροοικονομικής – πλήρως ενδεικτική είναι, από αυτή την άποψη, η νέα Κεϋνσιανή προσχώρηση στην λογική της μικροθεμελίωσης, τροποποιώντας όμως, όπως προαναφέρεται, την υποδειγματική απεικόνιση της αγοράς εργασίας (και, ως εκ τούτου, υπονομεύοντας την μεθοδολογική ακεραιότητα της νέας κλασσικής θεωρίας).

Η αυστηρή μαθηματικοποίηση (η αποδεδειγμένη λογική ισχύς και η διατύπωση των υποθέσεων) της οικονομικής θεωρίας, δεδομένης, άλλωστε, της δυνατότητας μέτρησης των οικονομικών δεδομένων, διευκολύνει την οικονομική πρόγνωση και επιτρέπει την αρτιότερη εξειδίκευση των (ολοένα και περισσότερο εκλεπτυσμένων) οικονομετρικών τεχνικών και υποδειγμάτων, δηλαδή, των μεθόδων εμπειρικού ελέγχου των θεωρητικών υποθέσεων. Ταυτοχρόνως, ωστόσο, αυξάνει τον κίνδυνο της, έστω συμβατικώς

διαπιστωμένης, εμπειρικής αποτυχίας τους. Σε ανύποπτο χρόνο και σε πρώιμη, για την σημερινή κατάσταση της οικονομικής θεωρίας, εποχή, ο Wassily Leontief σημειώνει:

> *«…the achievements of economic theory in the last two decades are both impressive and in many ways beautiful. But it cannot be denied that there is something scandalous in the spectacle of so many people refining the analysis of economic states which they give no reason to suppose will ever, or have ever, come about… It is an unsatisfactory and slightly dishonest state of affairs.»* [7]

Πολλοί, ενδεχομένως, θα συμφωνήσουν πως η εμπειρική αποτυχία της νέας κλασσικής μακροοικονομικής θεωρίας, κατ' επέκταση και της νέας σύνθεσης, αντανακλά την προσήλωσή της στην ανάλυση λογικώς δομημένων, στο επίπεδο της θεωρητικής αφαίρεσης, διόλου όμως ρεαλιστικών – για την ακρίβεια, σχεδόν απίθανων – μακροοικονομικών κόσμων. Αντανακλά, με άλλα λόγια, την αδιαφορία για την εμπειρική συνάφεια των παραδοχών, προς όφελος της μεθοδολογικής καθαρότητας και της λογικής ευρωστίας της θεωρίας.

Μολαταύτα, η λογική ευρωστία της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας συνιστά μείζονα – ασφαλώς αναγκαίο, αλλά όχι και ικανό – λόγο της διάσωσής της, τόσο στο ακαδημαϊκό περιβάλλον, όσο και σε εκείνο της διαμόρφωσης της πολιτικής, εν όψει, βεβαίως, και της αδυναμίας αντικειμενικού εμπειρικού ελέγχου των θεωρητικών υποθέσεων (χωρίς να παραβλέπεται, ασφαλώς, η προτεινόμενη – και προλεγόμενη – υπεράσπισή τους σε εμπειρικούς όρους). Η αρτιότητα της λογικής κατασκευής, ωστόσο, δεν είναι άμοιρη των θεμελιωδών αρχών και αξιωμάτων της οικονομικής θεωρίας. Ας ειπωθεί ευθέως: η λογική γενίκευση των αγοραίων παραγώγων (και των αποτελεσμάτων ευημερίας) των ατομικών επιλογών – των επιλογών του αντιπροσωπευτικού συναλλασσομένου – είναι απόρροια του υποδείγματος της ορθολογικής επιλογής, στην βάση του οποίου δομείται η κρατούσα οικονομική θεωρία. Θα ήταν ανεπίτευκτη, όμως, εάν την θέση της μη-περιορισμένης ορθολογικότητας (unbounded rationality), ως θεμελιώδους αρχής της οικονομικής θεωρίας, καταλάμβανε, για παράδειγμα, η περιορισμένη ορθολογικότητα (bounded rationality). Παρά την πλούσια, κυρίως εμπειρικού περιεχομένου επιχειρηματολογία (κατά μείζονα λόγο ορμώμενη από την πειραματική οικονομική έρευνα, βλέπε και παραπάνω) περί την σκοπιμότητα της εισαγωγής της περιορισμένης ορθολογικότητας στην οικονομική θεωρία, το αίτημα της λογικής γενίκευσης (και της φειδούς της εξήγησης) μένει ανεκπλήρωτο: οι διαφορετικές εκδοχές περιορισμένης ορθολογικότητας σημαίνουν ισάριθμα, σχεδόν, και διαφορετικά (θεμελιώδη ως προς την θέση τους στην δομή της θεωρίας) υποδείγματα, πράγμα που συνεπάγεται, κατ' ουσίαν, την (δυστοπική επιστημονικώς;) μετατροπή της οικονομικής θεωρίας σε συνονθύλευμα *ad hoc* υποθέσεων.[8]

Ως απόρροια του (θεμελιώδους δομικώς) υποδείγματος της ορθολογικής επιλογής – και όχι μόνον αυτού βεβαίως – η λογική αρτιότητα της κρατούσας οικονομικής θεωρίας δεν είναι, επομένως, άμοιρη των φιλοσοφικών προαπαιτούμενων/δεσμεύσεών της. Συνιστά, τουτέστιν, παρεπόμενο των βαθύτερων θεωρήσεών της περί την ανθρώπινη φύση και των υποκείμενων αξιών της για τον ατομικό βίο και την κοινωνική ζωή. Παραπέμπει, λοιπόν, μεταξύ άλλων, στην ατομική ευθύνη, στην σύνεση (prudence) και στην ελευθερία της επιλογής – προϋποθέσεις για την ιεράρχηση των προτιμήσεων και για την μεγιστοποίηση της ικανοποίησής τους, άρα για την μεγιστοποίηση της ατομικής ωφελιμότητας.

Τροφοδοτεί, επίσης, την πεποίθηση για την υπεροχή της ελεύθερης ανταγωνιστικής αγοράς – πρώτιστης σημασίας παρεπόμενο, ας ειπωθεί χωρίς ενδοιασμό.[9]

Ανεξαρτήτως της (αμφιλεγόμενης πάντως) ισχύος και της πειστικότητας των επιχειρημάτων περί το ανυπέρβλητο της λογικής ευρωστίας της κρατούσας (μακρο-)οικονομικής θεωρίας, εν όψει, όμως, της αδυναμίας αντικειμενικής και αμερόληπτης εμπειρικής δοκιμασίας της, η ακαδημαϊκή υπερίσχυση της μακροοικονομικής των ορθολογικών προσδοκιών και, πολύ περισσότερο, η αποδοχή της στον χώρο της διαμόρφωσης της πολιτικής και της λήψεως αποφάσεων αντανακλά, επίσης, αξιολογικές κρίσεις. Αντανακλά, ειδικότερα, την επανάκαμψη και την κατίσχυση των συντηρητικών πολιτικών ιδεών και των νέων φιλελεύθερων οικονομικών πεποιθήσεων, πρωτίστως ως αποτέλεσμα της αναδιάταξης των οικονομικών συμφερόντων – και των κομματικών και πολιτικών συσχετισμών. Αυτή είναι, άλλωστε, η πραγματική κατάσταση της οικονομικής επιστήμης, δηλαδή, η αναγωγή, εν τέλει (μόνο;), στην διαμάχη μεταξύ αντίπαλων θεωριών ως προς τις φιλοσοφικές και τις αξιακές καταβολές τους και ως προς τις πολιτικές προεκτάσεις τους.

Ας είναι, μολαταύτα, σαφές: η ακαδημαϊκή υπερίσχυση της νέας μακροοικονομικής σύνθεσης εκφράζει, χωρίς αμφιβολία, το επιστημονικό κύρος που αναδίδει η, επιχειρούμενη διά του προγράμματος της μικροθεμελίωσης, αυστηρή μεθοδολογική ανασυγκρότηση της μακροοικονομικής θεωρίας, επιταχύνοντας την διάδοση, την επικράτηση και την αναπαραγωγή της – και την συνεχή προσέλκυση σπουδαστών στα τμήματα (μεταπτυχιακών) οικονομικών σπουδών. Η πολιτική διείσδυση της κρατούσας θεωρίας, ωστόσο, απηχεί, κατά μείζονα λόγο, την αδιαμφισβήτητα φιλελεύθερη δέσμευσή της. Άλλωστε, η σύγχρονη μακροοικονομική της πράξης και, κατ' επέκταση, η μακροοικονομική πολιτική (μη εξαιρουμένης, ενίοτε, της απο-πολιτικοποιημένης νομισματικής πολιτικής) δεν παύουν να αποκλίνουν, λίγο ή περισσότερο, από την ακαδημαϊκή ορθοδοξία – και τις υποδείξεις των ακαδημαϊκών οικονομολόγων. Δεν πρόκειται, βεβαίως, για νέα διαπίστωση: η οικονομική θεωρία, ιστορικώς, συνεισφέρει στην διανοητική νομιμοποίηση και στην ιδεολογική πλαισίωση των (απηχούντων την σχετική ισχύ των οικονομικών συμφερόντων) πολιτικών προγραμμάτων, όμως η τεχνοκρατική αποστολή της (η τεχνική υποστήριξη της λήψεως αποφάσεων) συχνά και εκ των πραγμάτων (περιλαμβανομένης της ατελούς επιστημοσύνης της οικονομικής), περιέρχεται σε, σχεδόν, δεύτερη μοίρα.[10] Ας είναι, παρ' όλα αυτά, επίσης σαφές: η πολιτική αποδοχή της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας ενθαρρύνει (και) την ακαδημαϊκή υπερίσχυσή της – δηλώνοντας την αμφίδρομα ενισχυτική σχέση μεταξύ ακαδημαϊκής καθιέρωσης και πολιτικής διείσδυσης. Οι λόγοι είναι αρκετοί, όπως και οι τρόποι (βλέπε και παραπάνω). Ορισμένοι παραπέμπουν ευθέως στον ωφελιμιστικό λογισμό και άλλοι, ενδεχομένως, αφορούν σε διαφορετικής φύσεως θεωρήσεις. Η απαρίθμησή τους, εδώ, είναι μάλλον περιττή. Κάποιοι αγγίζουν, άλλωστε, το αυτονόητο: συνοπτικώς, το χρήμα, την δόξα, την αναγνώριση της κοινωνικής συνεισφοράς (της οικονομικής και των καθηγητών της).

Ένδειξη πραγματολογικής εγκυρότητας των προλεχθέντων προσφέρει, πράγματι, η ακτινογραφία της νέας κλασσικής επανάστασης στην μακροοικονομική –[11] η διάγνωση και ο χαρακτηρισμός, μεταξύ άλλων, ειδικότερα, του ακριβούς χαρακτήρα και του σκοπού της. Ο Simon Wren-Lewis, καθηγητής οικονομικής στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, είναι ακριβοδίκαιος, όταν υποστηρίζει πως το υπόδειγμα των ορθολογικών προσδοκιών συνιστά

όχημα προόδου της μακροοικονομικής θεωρίας, αλλά ο (κατά την άποψή του, διόλου αναπόφευκτος) εναγκαλισμός του με την καλούμενη «άρνηση της συναθροιστικής ζήτησης» (aggregate demand denial), τουτέστιν, η (ανυπόστατη εμπειρικώς) απόρριψη των Κεϋνσιανών υποδείξεων (για τις βραχυχρόνιες πραγματικές συνέπειες των μετατοπίσεων της συναθροιστικής ζήτησης και για την ακαμψία τιμών και μισθών), αλλοιώνει (ας ειπωθεί μετριοπαθώς) τον προοδευτικό χαρακτήρα της συμβολής της νέας κλασσικής σκέψης – και εκθέτει, βεβαίως, την θεωρία εμπειρικώς.[12]

Διότι, ευπρόσδεκτες είναι, δίχως άλλο, η προσπάθεια μικροθεμελίωσης (και, κατά τούτο, η πρόθεση διόρθωσης των μεθοδολογικών κενών της Κεϋνσιανής μακροοικονομικής και της νεοκλασσικής σύνθεσης), η διαχρονική προσέγγιση ως προς την διαμόρφωση των (εθνικολογιστικών) μεγεθών και η αναγνώριση των περιορισμών της πολιτικής (για παράδειγμα, η χρονική ασυνέπεια). Αλλά, όση βαρύτητα και εάν έχουν, οι επικλήσεις στην μεθοδολογική καθαρότητα, ιδίως όταν η τελευταία αποκαθίσταται έναντι υψηλού κόστους (απώλειας εμπειρικής συνάφειας),[13] τείνουν να μοιάζουν με προσχήματα που, ασφαλώς, ουδόλως εξηγούν την οιονεί απαγόρευση των Κεϋνσιανών εγχειριδίων στα αμερικανικά πανεπιστήμια και ούτε, βεβαίως, δικαιολογούν την αμετροεπή (και ξιπασμένη) αποδοκιμασία της Κεϋνσιανής σκέψης από τους εκπροσώπους της μακροοικονομικής των ορθολογικών προσδοκιών –[14] την ύβριν θα ακολουθήσει, φευ, η νέμεσις (αλλά όχι η τίσις).

Είναι, μετά από αυτά, σχεδόν προφανές ότι η ιδεολογική (αντι-Κεϋνσιανή) προκατάληψη είναι εγγενές χαρακτηριστικό (και προσδιοριστικός παράγοντας) της νέας κλασσικής επανάστασης στην μακροοικονομική – ανατροφοδοτώντας και ανατροφοδοτούμενη, επίσης, από τις ομόρροπες μετατοπίσεις στο εξωτερικό ιδεολογικό και πολιτικό περιβάλλον. Είναι, τέλος, αξιοσημείωτο ότι αυτή η ιδεολογική προκατάληψη δεν είναι λιγότερο ισχυρή ακόμη και μεταξύ ορισμένων από τους εισηγητές των νέων Κεϋνσιανών τροποποιήσεων και, κατ' επέκταση, της νέας σύνθεσης, με αντιπροσωπευτικότερη την περίπτωση του Gregory Mankiw,[15] καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Harvard, αλλά και αφοσιωμένου Ρεπουμπλικάνου (μεταξύ άλλων, προέδρου του συμβουλίου οικονομικών εμπειρογνωμόνων του George W. Bush). Ο Mankiw, ως γνωστόν, έχει συμβάλει αποφασιστικώς στην θεωρητική επεξεργασία της έννοιας του κόστους τιμοκαταλόγων (menu cost), ως μίας των αιτιών ακαμψίας των τιμών.

Η σοβαρότερη, όμως, ένδειξη ιδεολογικής μεροληψίας της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας, γενικώς της κρατούσας οικονομικής αντίληψης, έγκειται στην, πράγματι, επιδεικτική παραμέληση των τάσεων διεύρυνσης των οικονομικών ανισοτήτων, πρωτίστως στις Ηνωμένες Πολιτείες – η αισιοδοξία περί την μεγάλη εξομάλυνση δεν φθάνει, ασφαλώς, για να εξηγήσει την παραμέληση αυτή. Πρόκειται για την εξαίρεση, κατ' ουσίαν, του ζητήματος της διανομής του εισοδήματος και, ιδίως, των οικονομικών ανισοτήτων από τα πρωτόκολλα εκπαίδευσης των μακρο-οικονομολόγων, την υποχώρηση του συναφούς ακαδημαϊκού ερευνητικού ενδιαφέροντος και της ελκυστικότητας (ιδεολογικής και επαγγελματικής) του θέματος για (νέους) ακαδημαϊκούς και φοιτητές, ιδίως στα σημαντικά πανεπιστημιακά τμήματα των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά και για την σχετική αδιαφορία των ερευνητικών μονάδων των διεθνών οικονομικών οργανισμών και των κεντρικών τραπεζών – που προσανατολίζονται στην έρευνα της πολιτικής και λειτουργούν στις παρυφές του ακαδημαϊκού χώρου.

Ίσως, η ενοχή της κρατούσας θεωρίας δεν έγκειται, κυρίως, στην (αξιακώς και μεθοδολογικώς υπαγορευμένη) απουσία, καθ' εαυτήν, εσωτερίκευσης των οικονομικών ανισοτήτων στα μακροοικονομικά υποδείγματα. Ίσως, πρωτίστως, έγκειται στην ενθάρρυνση των τάσεων (και των προθέσεων) υποτίμησης της σημασίας των εισοδηματικών ανισοτήτων και, ιδίως, των οικονομικών και χρηματοοικονομικών συνεπειών τους. Η θεωρία των αποτελεσματικών (και μη-ευάλωτων σε κρίσεις) χρηματοοικονομικών αγορών, για παράδειγμα, αποτρέπει την έκφραση ανησυχιών για την πιστωτική επέκταση, την ανεξέλεγκτη τιτλοποίηση και, ιδίως, για την διόγκωση του ενυπόθηκου δανεισμού χαμηλής εξασφάλισης – και, από αυτή την άποψη, προσφέρει την εκλογίκευση των κρατουσών ιδεολογικών αντιλήψεων. Στην γλώσσα της πολιτικής οικονομίας, ο υπέρογκος δανεισμός εξαγοράζει την ανοχή (την σιωπή) των εισοδηματικώς ασθενεστέρων – χρηματοδοτώντας την σύγκλιση του βιοτικού επιπέδου τους προς εκείνο των πλουσιοτέρων.

III. Η επανόρθωση των λαθών και των παραλείψεων

Βάσει των όσων προηγήθηκαν, λοιπόν, η (αιτιολογημένη) ετυμηγορία είναι σαφής: η κρατούσα μακροοικονομική θεωρία είναι προκατειλημμένη ιδεολογικώς, τουτέστιν, φέρει το αποτύπωμα και απηχεί τα παρεπόμενα των υποκείμενων αξιακών δεσμεύσεών της – το ίδιο προκατειλημμένες είναι, όπως προλέγεται, και οι αντίπαλες οικονομικές θεωρίες. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει ιδεολογικώς ουδέτερη οικονομική επιστήμη. Μπορεί η (επιστημονικώς ενάρετη) μεθοδολογική ακεραιότητα και η (ομοίως ενάρετη) λογική αρτιότητα της αφαίρεσης να επιτυγχάνονται, εν μέρει ένεκα της (βαθύτερης) ιδεολογικής προσήλωσης της θεωρίας, η σχετική σημασία τους, όμως, ιδίως η σχετική σημασία της μεθοδολογικής ακεραιότητας (καθαρότητας), υποχωρεί, μερικώς, έναντι της συσσωρευμένης εμπειρικής και πραγματολογικής αμφισβήτησης των προκυπτόντων θεμελιωδών υποδειγμάτων (αναπαραστάσεων). Η εμμονή στην μεθοδολογική καθαρότητα (και η αποδοχή μικρών μόνο παρεκβάσεων) τείνει, επομένως, να αποκτά μερικώς προσχηματικό χαρακτήρα και να εκφράζει, επίσης, ιδεολογική μεροληψία, εις βάρος όμως της εξηγητικής επάρκειας και της (προγνωστικής) διορατικότητας της θεωρίας, προδιαγράφοντας σχεδόν την εμπειρική αποτυχία της. Σαφέστερη, όμως, ένδειξη ιδεολογικής μεροληψίας συνιστά η υποβάθμιση της σημασίας σοβαρών (ιδεολογικώς φορτισμένων, πάντως) οικονομικών προβλημάτων, καθιστώντας, μεταξύ άλλων, την κρατούσα μακροοικονομική θεωρία πολιτικώς αμελή (και αφελή). Ποιες είναι, μετά από αυτά, οι ενδεδειγμένες επανορθωτικές πράξεις; Δηλαδή, τι είναι σκόπιμο να αλλάξει στην έρευνα και την διδασκαλία της (μακρο-) οικονομικής;

Είναι αλήθεια πως η εκκίνηση του διαλόγου περί την αναμόρφωση των οικονομικών είναι ταχεία και ορμητική – σχεδόν συμπίπτει με την έναρξη και αντανακλά την ένταση της κρίσης. Του λόγου το ασφαλές πιστοποιεί η ραγδαία επέκταση του (αναλόγως προσανατολισμένου θεματικώς) οικονομικού *blogging*. Ορμητική και, κυρίως, ουσιώδης είναι, πολύ περισσότερο, η εκδήλωση οργανωμένων και συστηματικών πρωτοβουλιών με συναφές περιεχόμενο. Η ίδρυση του Institute for New Economic Thinking αποτελεί, πιθανότατα, το πλέον αντιπροσωπευτικό παράδειγμα.[16] Οι διανοητικές προσδοκίες είναι, σε κάθε περίπτωση, αυξημένες. Το ίδιο, εάν όχι περισσότερο, αυξημένες είναι, επίσης, οι

πολιτικές προσδοκίες που συνοδεύουν την εφαρμογή Κεϋνσιανών πολιτικών ενίσχυσης της συναθροιστικής ζήτησης. Το ότι ο ρεαλισμός αυτό επιτάσσει δεν είναι, αφ' εαυτού του τουλάχιστον, ικανό να αποθαρρύνει μεγαλύτερες προσδοκίες, ως προς την μονιμότερη αναθέρμανση του μακροοικονομικού (και μικροοικονομικού ίσως) ακτιβισμού των κυβερνήσεων – και, ενδεχομένως, δεν αποκλείει ακόμη ριζοσπαστικότερες προσδοκίες. Ασφαλώς, διανοητικές και πολιτικές προσδοκίες αλληλοτροφοδοτούνται – αλλά αυτό δεν αναιρεί την σχετική αυτοτέλεια των τρόπων και των διαδικασιών σχηματισμού τους.

Τα προηγούμενα υπενθυμίζουν την διάκριση μεταξύ μακροοικονομικής θεωρίας και μακροοικονομικής στην πράξη. Υπενθυμίζουν, κατ' επέκταση, την διάκριση μεταξύ (βασικής) θεωρητικής έρευνας και (εφαρμοσμένης) ανάλυσης των πραγματικών μακροοικονομικών προβλημάτων και των πολιτικών επίλυσής τους. Προλέγουν, τέλος, την σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο πεδίων άσκησης της μακροοικονομικής σκέψης – η σχετική αυτοτέλεια των οποίων, βεβαίως, δεν ακυρώνεται. Στο πλαίσιο της παρούσας συζήτησης, παρόμοιες διακρίσεις επιτρέπουν την καλύτερη εξήγηση και την ακριβέστερη αποτίμηση των ενδεχόμενων μεταβολών στην μακροοικονομική σκέψη και βοηθούν, επίσης, στην διατύπωση ασφαλέστερων, λογικώς, δεοντολογικών υποδείξεων για την οικονομική έρευνα και την διδασκαλία.

Ελάχιστη έκπληξη μπορεί να προκαλεί το ότι η οικονομική κρίση, αυτή καθ' εαυτήν, καθώς και οι μακροοικονομικές και χρηματοοικονομικές πολιτικές αντιμετώπισής της (τουτέστιν, οι πολιτικές που αποβλέπουν στην άμβλυνση των συνεπειών της κρίσης, στην ανάκαμψη των οικονομιών και την ανάταξη των αγορών εργασίας και στην διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας) μονοπωλούν, σχεδόν, το ενδιαφέρον των περισσότερων ακαδημαϊκών (μακρο-)οικονομολόγων – μη εξαιρουμένων και αρκετών από τους πλέον διαπρεπείς. Η μεγάλη και παρατεταμένη κρίση στην ευρωζώνη, μάλιστα, μοιάζει να καθηλώνει, σχεδόν, την προσοχή και το ερευνητικό ενδιαφέρον. Ως αποτέλεσμα, εκτός, βεβαίως, της ανάκλησης των αυθεντικών Κεϋνσιανών ιδεών από την (διανοητική) εφεδρεία, αναθερμαίνονται, επίσης, παλιές και νεότερες διαμάχες σε σχέση με το χρηματοπιστωτικό, το νομισματικό και το δημοσιονομικό σύστημα, τοποθετούμενες, εκ των πραγμάτων, στο σύγχρονο παγκόσμιο χρηματοοικονομικό και μακροοικονομικό περιβάλλον, και εστιάζοντας, κατά μείζονα λόγο, στα πολιτικά παρεπόμενα των αντίπαλων θεωρητικών προσεγγίσεων.

Η (νεο-)Αυστριακή θεωρία των επιχειρηματικών κύκλων (και των χρηματοοικονομικών κρίσεων), πάντως, δεν απομακρύνεται από το περιθώριο, σχεδόν, της ακαδημαϊκής και της δημόσιας αντιπαράθεσης. Οι (κυριολεκτικώς) ανυπόφορες πολιτικώς προεκτάσεις της, τουτέστιν η εμμονή στην απουσία δημόσιας αντικυκλικής παρέμβασης και στην αποκατάσταση αναχρονιστικών, όσο και (πολλαπλώς) δυσάρεστων κανόνων (μακροοικονομικής) πολιτικής, ειδικότερα του κανόνα του χρυσού, επιφυλάσσουν στην (νεο-)Αυστριακή θεωρία σποραδική, στην καλύτερη περίπτωση, δημόσια και πολιτική επιρροή (για παράδειγμα, μεταξύ των αμερικανών Ρεπουμπλικάνων). Και οι θεωρητικές αντιφάσεις της και, κυριότερα, η αποστροφή της στην νεοκλασσική μεθοδολογία, μοιραίως εμπεδώνουν την ταξινόμησή της στην (λεγόμενη) οικονομική ετεροδοξία. Μολαταύτα, ορισμένες υποδείξεις των (νεο-)Αυστριακών σε σχέση με την εύθραυστη λειτουργία του (δημιουργούντος χρήμα) τραπεζικού συστήματος δεν παύει να είναι εύστοχες και, μερικώς, να συναντώνται με τις συναφείς και μάλλον επιβεβαιωμένες, τώρα, υποδείξεις μετα-

Κεϋνσιανών (post-Keynesian) θεωρητικών, πρωτίστως του Hyman Minsky, αλλά και με εκείνες της (καλούμενης) σύγχρονης νομισματικής θεωρίας (modern monetary theory) – κοινή είναι, άλλωστε, η έμπνευσή τους από την συμβολή του Knut Wicksell. Στο πλαίσιο της δημόσιας διαμάχης, όμως, οι μετα-Κεϋνσιανές ιδέες έχουν σαφώς μεγαλύτερη απήχηση, σε σύγκριση με τις (νεο-)Αυστριακές αντιλήψεις. Παρ' όλα αυτά, για ικανό (από το νεότερο) τμήμα της ακαδημαϊκής οικονομικής κοινότητας η κρίση υποκινεί, απλώς, την άρση του πέπλου άγνοιας περί την (επίσης θεωρούμενη ως ετερόδοξη) μετα-Κεϋνσιανή οικονομική σκέψη.

Είναι γεγονός πως η δημόσια διαμάχη ως προς το χρηματοπιστωτικό, το νομισματικό και το δημοσιονομικό σύστημα δεν έχει κοπάσει. Τουναντίον, μάλιστα, η υποχώρηση των ρυθμών παγκόσμιας οικονομικής μεγέθυνσης και, κυρίως, ο εγκλωβισμός της ευρωζώνης μεταξύ στασιμότητας και ύφεσης, έχουν συμβάλει, πιθανότατα, στην αναθέρμανση της διαμάχης αυτής. Αλλά, είναι γεγονός, επίσης, ότι οι (πολιτικές) προσδοκίες σοβαρής αναθεώρησης της μακροοικονομικής πολιτικής και ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης των μακροοικονομικών και χρηματοοικονομικών θεσμών έχουν σαφώς αποδυναμωθεί, εάν όχι εκλείψει. Ας ειπωθεί ευθέως: η εμπειρική εγκυρότητα των Κεϋνσιανών μακροοικονομικών ιδεών και η διορατικότητα των μετα-Κεϋνσιανών υποδείξεων περί την εγγενή, στις καπιταλιστικές οικονομίες της αγοράς, τάση χρηματοοικονομικής και μακροοικονομικής αποσταθεροποίησης και την ανάγκη εφαρμογής μακροοικονομικής πολιτικής πλήρους απασχόλησης, αποδεικνύονται, τελικώς, ανίσχυρες πολιτικώς – διαψεύδοντας τις πρώιμες προσδοκίες. Ο Martin Wolf, κύριος οικονομικός σχολιαστής των *Financial Times,* κάνει λόγο για την επικράτηση μιας «νέας ορθοδοξίας» (new orthodoxy), για την ακρίβεια, μιας νέας ορθοδοξίας της κεντρικής τραπεζικής. Η νέα ορθοδοξία συνίσταται στην σταθεροποίηση του πληθωρισμού (και, κατά τούτο, στην μακροοικονομική σταθεροποίηση), στην διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας (μέσω της εφαρμογής των εργαλείων μακροπροληπτικής εποπτείας), και στην προσφορά δανεισμού ύστατης καταφυγής, όμως σε συνδυασμό με την λειτουργία μηχανισμών εκκαθάρισης χρηματοπιστωτικών οργανισμών και την θεσμική απόκρουση τάσεων υπέρμετρης μεγέθυνσης και στενής αλληλεξάρτησής τους – *too-big, too-systemic-to fail.*[17]

Παρέκβαση: Η εφαρμοσμένη μακροοικονομική έρευνα μετά την κρίση

Η εύλογη και επιβεβλημένη, ασφαλώς, στροφή του ενδιαφέροντος πολλών ακαδημαϊκών οικονομολόγων στην μελέτη των αιτίων και των συνεπειών της κρίσης και, κυριότερα, στην διερεύνηση ερωτημάτων για την μακροοικονομική και χρηματοοικονομική πολιτική αποβαίνει, επίσης, παραγωγική. Το ίδιο παραγωγική είναι, ακόμη, η συναφής ερευνητική δραστηριότητα διεθνών οικονομικών οργανισμών και των μεγάλων κεντρικών τραπεζών, ιδίως της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών και της Τράπεζας της Αγγλίας – και αξιοσημείωτη είναι, βεβαίως, η διανοητική μετατόπιση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (βλέπε παρακάτω). Η αναλυτική καταγραφή και, πολύ περισσότερο, η αποτίμηση των ερευνητικών συνεισφορών ξεφεύγουν από το πλαίσιο της παρούσας συζήτησης. Δυνατή και χρήσιμη είναι, όμως, η θεματική ταξινόμησή τους (έστω, σε γενικές θεματικές κατηγορίες), σταχυολογώντας, για τον σκοπό αυτό, ενδεικτικώς μόνον, ορισμένες

δημοσιεύσεις – και αδικώντας, δυστυχώς, σημαντικές συνεισφορές πολλών ερευνητών. Πιο συγκεκριμένα:

Πρώτον, η ιστορική μελέτη των χρηματοοικονομικών κρίσεων (και των διαφορετικών εκφάνσεών τους, περιλαμβανομένων των κρίσεων δημόσιου χρέους, της χρεωκοπίας των κρατών και της αναδιάρθρωσης των χρεών) αναδεικνύεται σε ένα από τα πλέον προτιμώμενα πεδία έρευνας των ακαδημαϊκών οικονομολόγων, και η εργασία της Carmen Reinhart και του Kenneth Rogoff, του πανεπιστημίου Harvard, συνιστά, πιθανότατα, την μείζονα πρόσφατη («μετα-Kindleberger») συμβολή.[18] Το ενδιαφέρον στρέφεται, επίσης, ειδικότερα, στην συγκριτική ανάλυση της σύγχρονης μεγάλης ύφεσης (great recession) και της μεγάλης κρίσης του 1929 (great depression), και ο Barry Eichengreen, του πανεπιστημίου Berkeley, συμπληρώνει, από μία άποψη, την παλαιότερη (και εντοπισμένη στην μεγάλη κρίση) εργασία του Ben Bernanke, του Ινστιτούτου Brookings, πρώην προέδρου της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών.[19] Αναγωγή στην ιστορική εμπειρία επιχειρεί, επίσης, ο Larry Summers, του πανεπιστημίου Harvard, διατυπώνοντας την υπόθεση περί τον κίνδυνο εγκλωβισμού πολλών αναπτυγμένων οικονομιών (της αμερικανικής οικονομίας και, ιδίως, των οικονομιών της ευρωζώνης) σε μια κατάσταση κανονικοποιημένης (ή, επίμονης) στασιμότητας (secular stagnation) και εκφράζοντας, με αυτό τον τρόπο, ανησυχίες ανάλογες εκείνων που εξέφρασε, εισάγοντας αυτή την έννοια, ο Alvin Hansen, το 1938.[20]

Δεύτερον, το ερευνητικό ενδιαφέρον των οικονομολόγων αφορά, επίσης, στην διάγνωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, ιδίως, δε, στην διαπίστωση (μακροχρόνιων) συστηματικών μακροοικονομικών και χρηματοοικονομικών τάσεων που εξηγούν την πρόκληση των χρηματοπιστωτικών κρίσεων και την διάδοσή τους, προβλέπουν (για την ακρίβεια, προειδοποιούν για) τα ενδεχόμενα κλιμάκωσης των κινδύνων εκδήλωσής τους και υποδηλώνουν, κατ' επέκταση, τρόπους (και μέσα) αποτροπής τους. Ενδεικτικές είναι οι συνεισφορές των M. Ayhan Kose, Christopher Otrok και Eswar Prasad, για λογαριασμό του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, περί την διεθνή σύγκλιση και την απόκλιση των επιχειρηματικών κύκλων,[21] του Claudio Borio, της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών, για τον ρόλο των χρηματοοικονομικών κύκλων (financial cycles),[22] καθώς και της Hélène Rey, καθηγήτριας στο London Business School, για τον σχηματισμό παγκόσμιων χρηματοοικονομικών κύκλων και την συνακόλουθη υπονόμευση της πραγματικής νομισματικής αυτονομίας των (εθνικών) κρατών, ανεξαρτήτως συναλλαγματικού καθεστώτος.[23]

Τρίτον, αναμενόμενη είναι, χωρίς αμφιβολία, η ραγδαία αύξηση της ερευνητικής παραγωγής σχετικά με το χρηματοπιστωτικό σύστημα και την διεθνή χρηματοοικονομική ολοκλήρωση. Μεγάλο μέρος της ερευνητικής παραγωγής αναφέρεται, ειδικότερα, στα θέματα ρύθμισης και εποπτείας του τραπεζικού συστήματος και των αγορών χρήματος και κεφαλαίων. Ο Thorsten Beck, του Cass Business School και του πανεπιστημίου Tilburg, εξετάζει την σχέση μεταξύ (ανάπτυξης του) χρηματοπιστωτικού συστήματος και οικονομικής μεγέθυνσης (αλλά και αστάθειας και διακυμάνσεων) και υποδεικνύει προϋποθέσεις (μεταξύ άλλων και ρυθμιστικού και εποπτικού χαρακτήρα), η εκπλήρωση των οποίων προοιωνίζεται εμπέδωση της θετικής σχέσης.[24] Το ζήτημα των ελέγχων και περιορισμών στην διεθνή κίνηση των κεφαλαίων (capital controls) συζητείται από τους Emmanuel Farhi και Ivan Werning, των πανεπιστημίων Harvard και MIT αντιστοίχως, και, με

πολύ εμπεριστατωμένο τρόπο, από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο – η προγενέστερη, κατηγορηματικώς αρνητική θέση του οποίου έχει, σαφώς, αμβλυνθεί.[25] Η θεσμική παρουσία στην έρευνα και την μελέτη των ζητημάτων (ανα-)διάρθρωσης, ρύθμισης και εποπτείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι, διόλου απροσδόκητα, πολύ ισχυρή – κεντρικές τράπεζες, διεθνείς οργανισμοί, και αρκετές επιτροπές ειδικών (για παράδειγμα, επιτροπή Vickers στο Ηνωμένο Βασίλειο, επιτροπή Liikanen στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από τα ονόματα των επικεφαλής τους) – και πολύ μεγάλη είναι, βεβαίως, η συμμετοχή ακαδημαϊκών χρηματο-οικονομολόγων.[26] Εκκινώντας από διαφορετικές θεωρητικές αφετηρίες, ο Martin Wolf και ο Amar Bhidé, καθηγητής στην Σχολή Fletcher, υποστηρίζουν την ριζοσπαστική μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.[27]

Τέταρτον, η κεντρική τραπεζική και η νομισματική πολιτική, ειδικώς, ορίζουν πεδίο εκτεταμένης και, εκ των πραγμάτων, καινοτόμου μελετητικής εργασίας. Σε ό,τι αφορά στην συμβατική νομισματική πολιτική, ιδίως υπό την μορφή της στόχευσης του πληθωρισμού (inflation targeting), και στην σκοπιμότητα και τον τρόπο αναθεώρησής της, χαρακτηριστική είναι η συνεισφορά του Olivier Blanchard, επικεφαλής οικονομολόγου του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου,[28] αλλά και εκείνες των Michael Woodford, του πανεπιστημίου Columbia, και Adam Posen, του Ινστιτούτου Peterson, που μαζί με συνεισφορές αρκετών άλλων περιλαμβάνονται σε συλλογικό τόμο που εξέδωσε το Centre for Economic Policy Research του Λονδίνου.[29] Την προσοχή των (ακαδημαϊκών και ανεξάρτητων) μακρο-οικονομολόγων ελκύει, βεβαίως, η μη συμβατική νομισματική πολιτική, ιδίως υπό τις μορφές της ποσοτικής και της πιστωτικής διευκόλυνσης (quantitative and credit easing), περιλαμβανομένης της (πολιτικώς απόμακρης, ας υπογραμμισθεί) επιλογής έκδοσης χρήματος και απ' ευθείας εισαγωγής του στην οικονομία (για παράδειγμα, μέσω δημόσιων επενδύσεων ή μέσω μείωσης της φορολογίας προς όφελος επιχειρήσεων και νοικοκυριών), δηλαδή, της καλούμενης ρίψης (χρήματος) από ελικόπτερο.[30] Ακαδημαϊκοί ερευνητές και οικονομολόγοι των κεντρικών τραπεζών στρέφονται, επίσης, στην μελέτη της (νεοσυσταθείσας) πολιτικής καθοδήγησης των προσδοκιών ως προς την διαμόρφωση του επιτοκίου πολιτικής σε μέλλοντα χρόνο (forward guidance).[31] Το ίδιο αυξημένο είναι, ακόμη, το ενδιαφέρον για την διερεύνηση του ρόλου των κεντρικών τραπεζών ως προς την διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και, ειδικότερα, των τριβών μεταξύ νομισματικής πολιτικής, μακροπροληπτικής εποπτείας και εποπτείας των πιστωτικών ιδρυμάτων – και η μελέτη των Zsolt Darvas και Silvia Merler, του Ινστιτούτου Bruegel, για παράδειγμα, αναδεικνύει αυτές τις πιθανές τριβές στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.[32]

Πέμπτον, η δημοσιονομική πολιτική, ειδικώς, και η κατάσταση των δημόσιων οικονομικών, γενικώς, στις αναπτυγμένες δυτικές οικονομίες υπαγορεύουν, μοιραίως, την επιτάχυνση της ερευνητικής δραστηριότητας των (ακαδημαϊκών και άλλων επαγγελματιών) οικονομολόγων και υποκινούν, ειδικότερα, την ενασχόλησή τους τόσο με παλαιά ζητήματα (άλλα παρωχημένα και άλλα σχεδόν αδιανόητα, κατά την κρατούσα – και ανώριμη, όπως αποδείχθηκε – άποψη της πριν την κρίση εποχής) όσο και με ερωτήματα που αναφύονται στο σύγχρονο μακροοικονομικό και χρηματοοικονομικό περιβάλλον. Ο Bradford DeLong, του πανεπιστημίου Berkeley, και ο Larry Summers υποδεικνύουν την σταθεροποιητική συμβολή της δημοσιονομικής πολιτικής υπό συνθήκες βαθειάς ύφεσης (depression) και όταν τα βραχυπρόθεσμα ονομαστικά επιτόκια αγγίζουν την μηδενική ελάχιστη τιμή τους.[33] Υπό αυτές τις περιστάσεις, οι τιμές των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών τείνουν να

αυξάνονται σημαντικά, κατά τις εκτιμήσεις των Olivier Blanchard και Daniel Leigh, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, μεταξύ άλλων προκαλώντας την επιδείνωση των δυσάρεστων συνεπειών των προγραμμάτων δημοσιονομικής λιτότητας,[34] σε πείσμα της αισιόδοξης (όσο και εμπειρικώς αδύναμης) αντίληψης για την επίδραση αντίρροπων (επεκτατικώς λειτουργούντων) μηχανισμών.[35]

Ο Mark Blyth τεκμηριώνει την αποτυχία επαρκούς οικονομικής εκλογίκευσης της λιτότητας και αναδεικνύει, κατ' επέκταση, την ιδεολογική προκατάληψη των εισηγητών και των θιασωτών της.[36] Η εμμονή στην λιτότητα, ειδικότερα στο πλαίσιο της ευρωζώνης, τείνει να μεταλλάσσεται σε μηχανισμό ανατροφοδότησης/ αυτοεκπλήρωσης αρνητικών προσδοκιών ως προς το αξιόχρεο κυβερνήσεων που βρίσκονται αντιμέτωπες με περιορισμούς ρευστότητας. Πρόκειται για την εκδήλωση του κινδύνου δυσμενούς εξέλιξης της ενδημούσας, ιδίως σε περιβάλλον ατελούς νομισματικής ένωσης (incomplete monetary union), κατάστασης πολλαπλών ισορροπιών (multiple equilibria), όπως υποστηρίζει ο Paul De Grauwe, του London School of Economics.[37] Το ενδεχόμενο της χρεωκοπίας των κρατών και, ειδικότερα, τα αίτια, οι συνέπειες, η αποφυγή και η επιλογή και διαχείριση της χρεωκοπίας εξηγούνται θεωρητικώς από τους Willem Buiter και Ebrahim Rahbari, του ομίλου Citigroup,[38] και συζητούνται διεξοδικότερα, τόσο από νομικής όσο και από οικονομικής απόψεως, τόσο θεωρητικώς, όσο και εμπειρικώς, από τους Ugo Panizza, του Graduate Institute της Γενεύης, Federico Sturzenegger, του πανεπιστημίου Torcuato di Tella, και Jeromin Zettelmeyer, της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης.[39] Κατ' επέκταση, μελετάται η (διαπραγματευμένη) αναδιάρθρωση του χρέους αφερέγγυων κυβερνήσεων – οι Jeromin Zettelmeyer, Cristoph Trebesch, του πανεπιστημίου Ludwig Maximilian του Μονάχου, και Mitu Gulati, του πανεπιστημίου Duke, για παράδειγμα, αναλύουν την πρόσφατη ελληνική εμπειρία.[40] Τέλος, οι Carmen Reinhart και Cristoph Trebesch επιχειρούν την ιστορική, συγκριτική έρευνα επεισοδίων διαγραφής κυβερνητικού χρέους και αποτιμούν τις (συχνά ευεργετικές) συνέπειές της – και υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων, πως η διαγραφή (μέρους) του χρέους των αφερέγγυων κυβερνήσεων είναι σχεδόν αναπόφευκτη.[41]

Έκτον, το ζήτημα της διανομής των αποδοχών και του διαθέσιμου εισοδήματος και, επομένως, το πρόβλημα των αυξανόμενων ανισοτήτων ανέρχεται, αίφνης και, πιθανώς, απροσδόκητα (βλέπε παραπάνω), στις υψηλές βαθμίδες της κλίμακας του μελετητικού ενδιαφέροντος – και έκπληξη, ίσως, επίσης προκαλούν ο εντοπισμός και η κατανομή του τελευταίου. Ας διευκρινισθεί ότι η προηγούμενη διαπίστωση δεν αναφέρεται στην έρευνα για τις ανισότητες, αυτές καθ' εαυτές, ούτε, βεβαίως, στους ειδικούς περί τις ανισότητες ακαδημαϊκούς και άλλους επαγγελματίες οικονομολόγους. Αναφέρεται στην αναγνώριση των οικονομικών ανισοτήτων ως (πιθανής) αιτίας χρηματοοικονομικής και μακροοικονομικής αστάθειας και ως (πιθανού) παράγοντα ανάσχεσης του ρυθμού μεγέθυνσης των οικονομιών, καθώς και σε αυτούς που την εκφράζουν. Ο Raghuram Rajan, διοικητής της (κεντρικής) Τράπεζας Αποθεμάτων της Ινδίας (και πρώην επικεφαλής οικονομολόγος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου), υποστηρίζει πως, δεδομένης της πολιτικής αποστροφής προς την φορολογία και την αναδιανομή του εισοδήματος (στο Κογκρέσο), η πολιτική διευκόλυνση της ραγδαίας πιστωτικής επέκτασης και, ιδίως, της στεγαστικής πίστης στις Ηνωμένες Πολιτείες αντανακλά, μεταξύ άλλων, την βούληση κατευνασμού των αντιδράσεων που, ενδεχομένως, συνεπάγεται η διεύρυνση της ανισότητας των αποδοχών εις βάρος των μεσαίων και χαμηλότερων κλιμακίων.[42] Οι

Michael Kumhof και Romain Rancière, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, υποδεικνύουν ότι η επιβράδυνση του ρυθμού αύξησης των ανισοτήτων στην κατανάλωση (σε σύγκριση με τον ρυθμό αύξησης των εισοδηματικών ανισοτήτων) αντανακλά τις (ικανοποιημένες) προτιμήσεις αποταμίευσης και δανεισμού των εισοδηματικώς ισχυρών και των ασθενέστερων αντιστοίχως, συνεπάγεται, ωστόσο, συνεχή αύξηση του λόγου χρέους εισοδήματος των χρεωστών και διόγκωση του παθητικού των τραπεζών, με αποτέλεσμα την πρόκληση κινδύνου χρηματοπιστωτικής κρίσης – και την εκδήλωσή του.[43]

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο φαίνεται, μάλιστα, πως πρωταγωνιστεί στην μελέτη για τις μακροοικονομικές συνέπειες των οικονομικών ανισοτήτων, όπως και για την επίδραση της μακροοικονομικής πολιτικής στην διαμόρφωση των τελευταίων –[44] και, από αυτή την άποψη, μοιάζει πως έχει αποδεχθεί, εμπράκτως, την σκοπιμότητα αναβίωσης ενός ερευνητικού προγράμματος που συγκροτήθηκε ακαδημαϊκώς, αλλά και εγκαταλείφθηκε, κατ' ουσίαν, την δεκαετία του 1990.[45] Ακόμη, η Janet Yellen, πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών, διερωτάται περί τα αίτια της στασιμότητας των πραγματικών μισθών και, γενικώς, της υποχώρησης του μεριδίου της εργασίας στο συνολικό εισόδημα, καθώς και για την σημασία αυτής της μεταβολής ως προς την απασχόληση και τον (απο-)πληθωρισμό (και ως προς το ποσοστό ανεργίας σε ισορροπία και την καμπύλη Phillips), αλλά και περί τα παρεπόμενά της για την νομισματική πολιτική – και ζητεί την συστηματική διερεύνησή τους.[46] Ομοίως, αντικείμενο μελέτης, από ακαδημαϊκούς, αλλά και από επαγγελματίες οικονομολόγους του ιδιωτικού τομέα, είναι οι διανεμητικές επιδράσεις της μη-συμβατικής νομισματικής πολιτικής (και της καθήλωσης των επιτοκίων στην μηδενική ελάχιστη τιμή τους) –[47] όντας, επίσης, θέμα εντεινόμενης δημόσιας διαμάχης.[48]

Ο απολογισμός που προηγήθηκε συνιστά μακρά, είναι αλήθεια, παρέκβαση – αν και, όπως προλέγεται, δεν παύει να είναι μόνον ενδεικτικός και διόλου ακριβοδίκαιος. Το όφελος είναι, βεβαίως, η συναγωγή διαπιστώσεων σε ό,τι αφορά στην (εφαρμοσμένη) οικονομική έρευνα της, μετά την κρίση, εποχής. Η πρώτη διαπίστωση είναι πως η ερευνητική δραστηριότητα των οικονομολόγων τείνει, πιθανώς σε αυξανόμενο βαθμό, να αποδίδει έμφαση στην διαχείριση των πραγματικών οικονομικών προκλήσεων – και αυτό αντανακλάται στην ανάδειξη επιδεικτικώς παραμελημένων προβλημάτων, στην αναγνώριση της σημασίας και στην προσπάθεια απόκρισης, συχνά καινοτομώντας, σε νέα ή/και σε ιστορικώς γνώριμα, αλλά αφελώς (;) υποβαθμισμένα ερωτήματα πολιτικής, στην πρόθεση ιστορικής μελέτης των μακροοικονομικών και χρηματοοικονομικών ζητημάτων και, δι' αυτής, στην διακρίβωση δυνατοτήτων πρόβλεψης επερχόμενων μεταβολών (και ακριβέστερα, ενίοτε, προειδοποίησης). Παρατηρείται, ακόμη, η ενδυνάμωση των (αποκαλυμμένων) προτιμήσεων συνεργασίας μεταξύ ακαδημαϊκών, οικονομολόγων της πολιτικής και της διοίκησης και οικονομολόγων της αγοράς – βεβαίως, η απασχόληση και ο ρόλος των επαγγελματιών οικονομολόγων συχνά ακολουθούν «περιστρεφόμενες θύρες» – γεγονός που εξηγεί, μερικώς, την στροφή της οικονομικής έρευνας στην επίλυση προβλημάτων, ευνοεί, ενδεχομένως, την άμβλυνση της εμμονής στα καθιερωμένα μεθοδολογικώς και θεωρητικώς, και συμβάλλει, πιθανότατα, στον εμπλουτισμό των βάσεων των εμπειρικών δεδομένων.

Κατ' επέκταση, λοιπόν, διαπιστώνεται πως η (εφαρμοσμένη) οικονομική έρευνα, μετά την κρίση, τείνει να αναφέρεται, συχνότερα, σε θεωρίες και υποδείγματα που, όπως σημειώνει

ο Dani Rodrik, του Institute for Advanced Study (School of Social Science), εξηγούν ευθέως φαινόμενα και εμπειρικές τάσεις, αντί της (αξιώνουσας καθολική ισχύ) «εργαστηριακής» – *what if* και *ceteris paribus* – οικονομικής θεωρίας. Πρόκειται για θεωρίες και υποδείγματα που προκρίνονται μεταξύ εναλλακτικών (θεωριών), συχνά διαισθητικώς ή/και βάσει της εμπειρίας των οικονομολόγων – οι οποίοι ασκούν, εν προκειμένω, τέχνη, εκτός της επιστήμης (τους), και συμπεριφέρονται ως (ανοιχτόμυαλες και ανοιχτομάτες) αλεπούδες και όχι ως (προκατειλημμένοι και αμετακίνητοι) σκαντζόχοιροι.[49] Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο εντεινόμενος προσανατολισμός της (μακρο-)οικονομικής έρευνας στην μελέτη των πραγματικών οικονομικών προβλημάτων και, πολύ περισσότερο, ίσως, η ενίσχυση τάσεων μεθοδολογικού και θεωρητικού πλουραλισμού συνιστούν ένδειξη (συλλογικής) διανοητικής εντιμότητας των επαγγελματιών οικονομολόγων, όντας εκφράσεις αναγνώρισης της μειωμένης κοινωνικής χρησιμότητας της καθιερωμένης οικονομικής σκέψης και αποδοχής της σκοπιμότητας αναθεώρησής της – της σκοπιμότητας αναθεώρησης της στρατηγικής της οικονομικής έρευνας.

Το μακροοικονομικό μεθοδολογικό κεκτημένο και η οικονομική σκέψη: Το κανονιστικό επιχείρημα

Πίσω, στους γυάλινους πύργους των μεγάλων πανεπιστημιακών τμημάτων, όμως, η (βασική) θεωρητική έρευνα, ειδικότερα, η μακροοικονομική θεωρητική έρευνα δεν υποκύπτει σε ρηξικέλευθες προτροπές, μολονότι – ή, μήπως εξαιτίας του ότι; – αμφισβητούνται οι μεθοδολογικές ισορροπίες του πρόσφατου παρελθόντος. Ας διευκρινισθεί ότι, εδώ, λόγος γίνεται για την κρατούσα μακροοικονομική θεωρία και για την άρση του, ενυπάρχοντος στην νέα σύνθεση, μεθοδολογικού συμβιβασμού μεταξύ νέων κλασσικών και νέων Κεϋνσιανών (βλέπε παραπάνω). Άλλωστε, η εκδήλωση (ή/και η αναβίωση) δημόσιων διαμαχών για το δημοσιονομικό, το νομισματικό και το χρηματοπιστωτικό σύστημα και, ειδικότερα, οι εύλογες και δικαιολογημένες, εν πολλοίς, αξιώσεις εξηγητικής εγκυρότητας και διορατικότητας των μετα-Κεϋνσιανών οικονομολόγων, έχουν ισχνή ακαδημαϊκή απήχηση. Τουναντίον, το ερευνητικό πρόγραμμα των ορθολογικών προσδοκιών και της μικροοικονομικής θεμελίωσης, αναπτυγμένο λειτουργικώς διά των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, έχει τα επιστημολογικά (βλέπε και παρακάτω) και κυρίως, τα ιδεολογικά και επαγγελματικά (κατά την Κουνιανή αντίληψη) χαρακτηριστικά του μακροοικονομικού μεθοδολογικού κεκτημένου – και κατεστημένου. Ωστόσο, έναντι της νέας κλασσικής υπεράσπισης του μεθοδολογικού *status quo* – αγέρωχης παρά την κρίση – οι νέοι Κεϋνσιανοί μακροοικονομολόγοι (για την ακρίβεια, ορισμένοι από αυτούς) επιδιώκουν την (μερική) τροποποίησή του, αποβλέποντας, κατ' ουσίαν, στην εμπειρική αναβάθμιση των θεμελιωδών, στο πλαίσιο των υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, (μικροοικονομικών) αναπαραστάσεων.

Η (νέα) νέα Κεϋνσιανή μεθοδολογική προσέγγιση συνίσταται σε δύο εγχειρήματα. Το πρώτο εγχείρημα αφορά στην (επιτάχυνση της έρευνας περί την) γενίκευση των τυποποιήσεων (modeling) της δυσκαμψίας μισθών και τιμών –[50] στην βιβλιογραφία καταγράφονται, βεβαίως, εναλλακτικές (μη γενικεύσιμες) απεικονίσεις των μηχανισμών αδράνειας που επιδρούν, συστηματικώς, στην διαμόρφωση μισθών και τιμών. Το δεύτερο και καινοτόμο, εν προκειμένω, εγχείρημα αφορά στην αναπαράσταση των αγορών

δανειακών κεφαλαίων, ειδικότερα, δε, στην τυποποίηση της διαμεσολαβητικής λειτουργίας (των πιστωτικών ιδρυμάτων), στην απεικόνιση των συστηματικών μηχανισμών αλλοίωσης των κινήτρων πιστοδότησης και δανεισμού και, κατ' επέκταση, στην εισαγωγή πολλαπλών επιτοκίων – στην θέση του ενός και ενιαίου επιτοκίου της νέας σύνθεσης.[51]

Είναι αλήθεια ότι, παρά τις προαναφερόμενες (αλλά ακόμη ατελείς και ανολοκλήρωτες) μεθοδολογικές τροποποιήσεις – ας υποτεθεί ότι η νέα Κεϋνσιανή μεθοδολογία κατισχύει – οι επιφυλάξεις ως προς την εξηγητική επάρκεια και την δυνατότητα πρόβλεψης των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας δεν διασκεδάζονται. Αντιθέτως, μάλιστα, εκφράζονται ηχηρότερα από ορισμένους (πρώην;) νέους Κεϋνσιανούς που απομακρύνονται από το κρατούν ρεύμα και τείνουν να ενστερνίζονται παραδοσιακές Κεϋνσιανές ή μετα-Κεϋνσιανές ιδέες.[52] Είναι γεγονός ότι, ως αποτέλεσμα των νέων Κεϋνσιανών μεθοδολογικών τροποποιήσεων (μπορεί να) επιτυγχάνεται η εξήγηση των οικονομικών διακυμάνσεων, των επιδράσεων των νομισματικών μεταβολών (και της νομισματικής πολιτικής), και των, συνυφασμένων με την χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση, κινδύνων διόγκωσης και διάδοσης των χρηματοοικονομικών και μακροοικονομικών διαταράξεων. Αλλά το ενδεχόμενο της μακροχρόνιας απόκλισης από την μακροχρόνια ισορροπία (για παράδειγμα, παρατεταμένη στασιμότητα, επιμόνως υψηλή ανεργία), όπως και ο (ανεξάρτητος) κίνδυνος πρόκλησης χρηματοπιστωτικής κρίσης (για παράδειγμα, στιγμές Minsky) – φαινόμενα των καιρών μας, δηλαδή – παραμένουν εκτός πλαισίου ανάλυσης. Κατ' επέκταση, τα παρεπόμενα της ανάλυσης για την μακροοικονομική, ιδίως την δημοσιονομική, πολιτική έχουν περιστασιακή εμπειρική συνάφεια και πρακτική σημασία – διατηρώντας την απόσταση μεταξύ μακροοικονομικής θεωρίας και μακροοικονομικής στην πράξη.

Υπαγορεύουν, άραγε, αυτές οι (σοβαρές, χωρίς αμφιβολία) ενστάσεις την εγκατάλειψη του ερευνητικού προγράμματος της μικροθεμελίωσης – και των υποδειγμάτων δυναμικής στοχαστικής γενικής ισορροπίας; Ακόμη και εάν ουδέν, σχεδόν, στοιχείο προοιωνίζεται την άρση του (αποκαλούμενου εδώ) μακροοικονομικού μεθοδολογικού κεκτημένου (βλέπε παραπάνω), το δεοντολογικό ερώτημα δεν υστερεί, εξαιτίας αυτού, σε σημασία – είναι το ίδιο κρίσιμο, τελικώς, για την αυτογνωσία των οικονομολόγων. Η απάντησή του, πάντως, δεσμεύεται από δύο ανυπέρβλητους περιορισμούς: την απουσία αξιακώς ουδέτερων οικονομικών θεωριών και την αδυναμία αντικειμενικής εμπειρικής δοκιμασίας τους – και φέρει και η απάντηση αυτή, βεβαίως, ίχνη της αξιακής προκατάληψης και της επιστημολογικής προδιάθεσης εκείνου που απαντά.

Ας ειπωθεί ευθέως: το αίτημα ριζοσπαστικής αμφισβήτησης του μακροοικονομικού μεθοδολογικού κεκτημένου προσκρούει σε επιστημολογικές, μεθοδολογικές/ θεωρητικές και εμπειρικές αντιρρήσεις. Όσο απροσπέλαστο και αν είναι το θετικιστικό ιδεώδες των οικονομολόγων, άλλο τόσο εύλογη και θεμιτή είναι η επιδίωξή τους για διατύπωση μεγάλου εύρους και καθολικής εμβέλειας θεωρίας,[53] φειδωλής ως προς την αιτιοκρατική δομή της, άρτιας ως προς την λογική συγκρότηση (και μαθηματική τεκμηρίωση) των προτεινόμενων (και προκυπτουσών από θεμελιώδη αξιώματα) αιτιοκρατικών σχέσεων, ελέγξιμης ως προς την εμπειρική εγκυρότητα των τελευταίων και διαψεύσιμης ως προς τις συνακόλουθες προβλέψεις της. Το εύλογο και το θεμιτό της θετικιστικής επιδίωξης υπογραμμίζουν η ποσοτική φύση αλλά και η θεμελιώδης απλότητα του οικονομικού φαινομένου και η απλότητα του οικονομικού λογισμού, η δυνατότητα μέτρησης της

οικονομικής δραστηριότητας και των αιτιωδώς συνδεδεμένων οικονομικών μεταβλητών, καθώς και η συνεχής επέκταση των βάσεων εμπειρικών δεδομένων και η (μάλλον εντυπωσιακή και διαρκής) βελτίωση των ποσοτικών μεθόδων εμπειρικής έρευνας (η προς τα έξω μετατόπιση των περιορισμών της εμπειρικής οικονομικής ανάλυσης, δηλαδή, εγγύτερα προς τις πειραματικές μεθόδους της φυσικής).

Επίσης, το ερευνητικό πρόγραμμα των ορθολογικών προσδοκιών και της μικροθεμελίωσης της μακροοικονομικής θεωρίας αφορά, εξ ορισμού, στην άρση της (επώδυνης γνωσιολογικώς) μεθοδολογικής και θεωρητικής διχοτομίας μεταξύ μακροοικονομικής και μικροοικονομικής ανάλυσης – με διόλου ουδέτερο τρόπο όμως, αλλά με την κατίσχυση της μικροοικονομικής. Βεβαίως, οι αποδόσεις του είναι, εν προκειμένω, ισχνές, ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, της (πλήρως κατανοητής) αδυναμίας εύρεσης μίας γενικεύσιμης τυποποίησης της δυσκαμψίας τιμών και μισθών. Ακανθώδες, δε, παραμένει το ζήτημα των αποτυχιών συντονισμού (coordination failures) που εσωτερικεύονται σε ορισμένα μόνο νέα Κεϋνσιανά υποδείγματα. Ασφαλώς, η αναγνώριση αποτυχιών συντονισμού συνεπάγεται την ισχυρή αμφισβήτηση των αξιώσεων γεφύρωσης μακροοικονομικής και μικροοικονομικής θεωρίας, μέσω του προγράμματος της μικροθεμελίωσης, και συνιστά, βεβαίως, πρωτεύον στοιχείο της παραδοσιακής Κεϋνσιανής κριτικής του. Όπως και να έχει, πάντως, ευπρόσδεκτη και θεμιτή είναι η ερευνητική επιμονή των νέων Κεϋνσιανών θεωρητικών σε ό,τι αφορά στην διατύπωση γενικεύσιμων τυποποιήσεων της δυσκαμψίας – εξίσου θεμιτή, αν μη τι άλλο, με την προσπάθεια που, για τον ίδιο λόγο, καταβάλλεται στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος των περιορισμένων προσδοκιών. Τέλος, πριν την κρίση και υπό (ιστορικώς) κανονικές συνθήκες, οι προγνωστικές επιδόσεις των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας και, ιδίως, η χρησιμότητά τους ως (ενίοτε επικουρικών) εργαλείων ανάλυσης των μακροοικονομικών (ιδίως των νομισματικών) αποφάσεων είναι ικανοποιητικές – [54] και η προγνωστική αποτυχία τους εν όψει της κρίσης δεν είναι αποκλειστική.[55]

Ουδέν από τα όσα έχουν γραφεί έως εδώ, ιδίως στην προηγούμενη ενότητα, (μπορεί να) δημιουργεί την εντύπωση ένθερμης υπεράσπισης της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας. Από την άλλη πλευρά, η απόρριψη του αιτήματος ριζοσπαστικής αμφισβήτησης του μακροοικονομικού μεθοδολογικού κεκτημένου δεν εκφράζει συγκαταβατική διάθεση, ούτε, πολύ περισσότερο, έχει το νόημα θεώρησης – υποδοχής και αποδοχής – του ερευνητικού προγράμματος των ορθολογικών προσδοκιών, ως διανοητικής άσκησης ή/και ως αξιακού κώδικα – και ως λόγου ιδεολογικού. Η θέση που διατυπώνεται εδώ είναι πως η τροποποιημένη νέα Κεϋνσιανή (κρατούσα) μακροοικονομική θεωρία έχει ορισμένη εξηγητική ισχύ και το δυναμικό στοχαστικό υπόδειγμα γενικής ισορροπίας έχει ορισμένη, επίσης, πρακτική χρησιμότητα (ως πλαίσιο ανάλυσης και τεκμηρίωσης των αποφάσεων μακροοικονομικής, ιδίως της νομισματικής, πολιτικής). Ειδικότερα, η εξηγητική ισχύς και η πρακτική χρησιμότητά τους, αντιστοίχως, περιορίζονται εντός κανονικών μακροοικονομικών συνθηκών και προβλέψιμων μεταβολών, τουτέστιν όταν οι οικονομίες κινούνται στην τροχιά του μακροπρόθεσμού ρυθμού αύξησης του (δυνητικού) προϊόντος τους, ενώ οι εξωγενείς διαταράξεις και οι κυκλικές διακυμάνσεις είναι σχετικώς μικρές και, πάντως, όχι ικανές να προκαλούν συστημικούς κινδύνους. Η εξηγητική ισχύς της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας και η πρακτική χρησιμότητα των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, δηλαδή, περιορίζονται εντός περιβάλλοντος

στοχαστικού μεν, αλλά χωρίς υπερβολικές μη-γραμμικότητες (excessive nonlinearities), η μεταχείριση των οποίων από τα υποδείγματα των ορθολογικών προσδοκιών είναι φτωχή.

Ο Olivier Blanchard κάνει λόγο για «σκοτεινές γωνίες» (dark corners), όταν ακόμη και μικρές διαταράξεις έχουν δραματικές συνέπειες, για παράδειγμα τραπεζικούς πανικούς ή απότομες στάσεις της (εισ)ροής κεφαλαίων (sudden stops), υποστηρίζοντας ότι η χρησιμότητα των κανονικών μακροοικονομικών υποδειγμάτων (μπορεί να) αποκαθίσταται, όταν η μακροοικονομική πολιτική και η χρηματοπιστωτική ρύθμιση επαναφέρουν τις οικονομίες σε απόσταση ασφάλειας από τις σκοτεινές γωνίες.[56] Αλλά, ως προς τον προσδιορισμό της κατάλληλης, για τον σκοπό αυτό, μακροοικονομικής πολιτικής και της ενδεδειγμένης χρηματοπιστωτικής ρύθμισης, η κρατούσα (τροποποιημένη νέα Κεϋνσιανή) μακροοικονομική θεωρία δεν έχει πολλά να προσφέρει – και αυτό μοιάζει με ειρωνεία. Απόκριση στα ερωτήματα περί την μακροοικονομική πολιτική των σκοτεινών γωνιών – εικάζοντας (και ελπίζοντας) ότι δεν πρόκειται για (μεγάλες) αμβλείες γωνίες – προσφέρεται από απλά (ενίοτε ετερόδοξης, ως λέγεται, προέλευσης) υποδείγματα που εξηγούν, ευθέως, συγκεκριμένα φαινόμενα και εμπειρικές τάσεις, και γίνονται, κατ' ουσίαν, αντιληπτά ως *ad hoc* παρεκκλίσεις από το κανονικό (νέο Κεϋνσιανό) μακροοικονομικό υπόδειγμα – υποδείγματα που αξιοποιούνται εντατικώς στην (εφαρμοσμένη) μακροοικονομική έρευνα μετά την κρίση, όπως συζητείται σε προηγούμενες παραγράφους.

Το αβάσιμο – το ματαιόδοξο πράγματι – των αξιώσεων αυτάρκειας της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας δεν έχει περιστασιακή εμπειρική έκφραση μόνο, και η συμβίωση κανονικού μακροοικονομικού υποδείγματος και *ad hoc* παρεκκλίσεων (από αυτό) δεν είναι η μοναδική εκδήλωση θεωρητικού πλουραλισμού στην μακροοικονομική έρευνα, ούτε και η σπουδαιότερη – πολύτιμη ούσα, χωρίς αμφιβολία. Η σκοπιμότητα της πλουραλιστικής στάσης έχει γενικότερες μεθοδολογικές και θεωρητικές αναφορές, υπαγορεύοντας, κατ' επέκταση, την εμπλουτισμένη και απαιτητική οριοθέτηση του χαρακτήρα και του περιεχομένου της – αντί της οριοθέτησής της ως επιβεβλημένης μάλλον, αλλά προσωρινής, πιθανώς, μεθοδολογικής εκεχειρίας (μεταξύ συγγενών, ας σημειωθεί, μακροοικονομικών προσεγγίσεων).

Όπως έχει, ήδη, τονισθεί, το ερευνητικό πρόγραμμα της μικροθεμελίωσης και, κατ' επέκταση, το δυναμικό στοχαστικό υπόδειγμα γενικής ισορροπίας αναμετρώνται, μεταξύ άλλων, με το δυσεπίλυτο – και ανεπίλυτο για την ώρα – πρόβλημα γενίκευσης των τυποποιήσεων της δυσκαμψίας μισθών και τιμών (και των προσδοκώμενων μακροοικονομικών συνεπειών τους). Από αυτή την άποψη, η ενεργός παρακολούθηση, η εκτίμηση και, ενδεχομένως, η πειραματική προσαρμοσμένη μετεγγραφή των εισφορών της συμπεριφορικής οικονομικής συνιστούν, τουλάχιστον κατ' αρχήν, όψεις μίας δυνάμει επωφελούς ερευνητικής στρατηγικής. Το ίδιο, βεβαίως, ισχύει σε ό,τι αφορά στην τυποποίηση των μηχανισμών χρηματοπιστωτικής αποτυχίας.[57]

Σημαντικότερο είναι, όμως, το ζήτημα της προγνωστικής υστέρησης (και ενίοτε της σοβαρής αστοχίας) της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας, καθώς και εκείνο της (μερικώς, μόνο, παρεπόμενης) μειωμένης πρακτικής χρησιμότητάς της. Η κατανόησή τους δεν είναι τεχνικής φύσεως υπόθεση, δεν παραπέμπει, με άλλα λόγια, σε εσωστρεφείς θεωρήσεις και (μαθηματικούς) συλλογισμούς – εμμένουν, άλλωστε, παρά την συνεχή αναβάθμιση των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας και την βελτίωση των

οικονομετρικών τεχνικών. Παραπέμπει, όμως, στην αναγνώριση επιδράσεων που ασκούνται από το εξωτερικό (ως προς το υπόδειγμα) περιβάλλον, δηλαδή, από την οικονομία – εξωτερική ως προς το υπόδειγμα σε δεύτερο χρόνο –[58] και έχουν, πιθανώς, ως αποτέλεσμα την αλλοίωση των (ορθολογικών) προσδοκιών και συμπεριφορών των συναλλασσομένων, καθώς και τον ανασχηματισμό του πλαισίου λήψεως αποφάσεων πολιτικής (και την αναθεώρηση των προτιμήσεων και της συμπεριφοράς των διαμορφωτών πολιτικής, ενδεχομένως). Η κατανόηση της προγνωστικής υστέρησης και της μειωμένης πρακτικής χρησιμότητας της κρατούσας μακροοικονομικής θεωρίας αφορά, κατά συνέπεια, στην διαπίστωση του ρόλου και της σημασίας θεσμών και συμφερόντων. Παραπέμπει, επομένως, στα ερευνητικά προγράμματα της πολιτικής οικονομίας, της ηθικής και της πολιτικής θεωρίας και της συγκριτικής πολιτικής επιστήμης, υπαγορεύοντας, κατ' επέκταση, την διάνοιξη του διανοητικού ορίζοντα και την διαπλάτυνση του πεδίου παρατήρησης των μακροοικονομολόγων – πράγμα που μερικώς μόνο (μπορεί να) εκπληρώνεται από την πολιτικο-μακροοικονομική θεωρητική προσέγγιση (political macroeconomics) και, μάλιστα, με αμφιλεγόμενους, μεθοδολογικώς, τρόπους.[59]

Η εγκατάλειψη (για την ακρίβεια, η επιταγή εγκατάλειψης) των αξιώσεων αυτάρκειας από μέρους των θεωρητικών του κρατούντος μακροοικονομικού υποδείγματος είναι ένδειξη αυτογνωσίας και αποτελεί, ακόμη, έκφραση (της δέουσας) διανοητικής εντιμότητας. Και η ανοικτή και πλουραλιστική στάση τους, τουτέστιν η εκτίμηση και η (κατά το δυνατόν) αξιοποίηση των εισφορών διαφορετικών ερευνητικών προγραμμάτων και της συμβολής όμορων γνωστικών κλάδων, είναι έκφραση μετριοφροσύνης – ενώ αυθαίρετη (φευ) αλαζονεία απηχεί ο άνευ όρων οικονομικός μεθοδολογικός εποικισμός αυτών των κλάδων. Αυτογνωσία, μετριοφροσύνη και διανοητική εντιμότητα είναι αρετές που αποκτούν περιεχόμενο στην διάρκεια των χρόνων διάπλασης των οικονομολόγων, ενσταλάζονται διά της διδασκαλίας και αντανακλώνται, ασφαλώς, στα προγράμματα οικονομικών σπουδών.

Τι είδους (μακρο-)οικονομολόγους χρειαζόμαστε; Ο John Maynard Keynes προτείνει δύο διαφορετικές εκδοχές προσδιορισμού ταυτότητας των οικονομολόγων. Κατά την πρώτη εκδοχή, οι οικονομολόγοι δεν διαφέρουν από άλλους ειδικούς, για παράδειγμα τους οδοντιάτρους, ως προς την ταπεινότητα και την ικανότητα που πρέπει να διαθέτουν – το οικονομικό πρόβλημα, άλλωστε, δεν πρέπει να υπερεκτιμάται, ούτε να θυσιάζονται, προς όφελος των υποτιθέμενων οικονομικών αναγκαιοτήτων, άλλα θέματα μεγαλύτερης και μονιμότερης σημασίας.[60] Κατά την δεύτερη εκδοχή, υπολανθάνουσα σε έναν από τους γνωστότερους αφορισμούς του Keynes, οι οικονομολόγοι εξομοιώνονται με τους πολιτικούς φιλοσόφους, και οι ιδέες τους, ακόμη και όταν είναι εσφαλμένες, θεωρείται πως έχουν μεγάλη ισχύ, μεγαλύτερη και από αυτή των συμφερόντων τελικώς – άλλωστε, διατείνεται ο Keynes, άνθρωποι της πράξης που θεωρούν πως είναι πνευματικώς ανεπηρέαστοι είναι, συνήθως, δούλοι κάποιου μακαρίτη οικονομολόγου.[61] Οι οικονομολόγοι της πρώτης εκδοχής, κατά συνέπεια, έχουν σαφή αντίληψη των αιτιωδών σχέσεων και γνώση των τεχνικών ποσοτικής εκτίμησής τους και είναι, επομένως, ικανοί να συνεισφέρουν αποφασιστικώς στην επίλυση του οικονομικού προβλήματος. Οι οικονομολόγοι της δεύτερης εκδοχής, από την άλλη (;) πλευρά, είναι διορατικοί στοχαστές. Οι αποκρυσταλλωμένες κανονιστικές πεποιθήσεις (και οι αξιακές προτιμήσεις τους) μπορεί να υποκινούν μεταβολές στην πολιτική οικονομία των εθνών – έστω, ας είναι αυτή η αντίληψη των οικονομολόγων περί την ηθική της οικονομικής επιστήμης (και εαυτών).[62]

Ικανοί τεχνοκράτες και σημαίνοντες διανοητές: δύο εκδοχές της επαγγελματικής ταυτότητας των οικονομολόγων, ιδίως των ακαδημαϊκών οικονομολόγων, η ώσμωση των οποίων είναι σκόπιμη και δυνατή – όπως αποτυπώνεται, άλλωστε, στο έργο του Keynes. Πόσο ανεξάρτητος μπορεί να είναι, άραγε, ο κανονιστικός οικονομικός λόγος από τα ευρήματα και τις διαπιστώσεις της θετικής ανάλυσης; Αλλά και πόσο ανυποψίαστη (ή αδιάφορη) μπορεί να είναι η θετική οικονομική ανάλυση ως προς τις αξιακές δεσμεύσεις και τα κανονιστικά παρεπόμενά της; Πόσο μπορεί να παραβλέπονται, για παράδειγμα, οι εγγενείς, στην μακροοικονομική πολιτική, αντισταθμιστικές σχέσεις (trade-offs) ή το ενδεχόμενο της δυναμικής ασυνέπειας (dynamic inconsistency); Αλλά και πόσο μπορεί να αγνοούνται, επίσης, για παράδειγμα, οι αξιακές αφετηρίες του προγράμματος (και της μεθοδολογίας) των ορθολογικών προσδοκιών και η (ηθική και) κανονιστική σημασία των προεκτάσεών τους, είτε αυτές αφορούν στην εξαίρεση της διανομής του εισοδήματος από το αναλυτικό πεδίο της μακροοικονομικής, είτε στην απόδοση εκούσιου χαρακτήρα σε τμήμα, τουλάχιστον, της ανεργίας;

Εξειδικευμένοι ερευνητές και φιλόσοφοι του κόσμου:[63] δύο εκδοχές της αποστολής των οικονομολόγων, ο συμβιβασμός των οποίων είναι επιβεβλημένος. Πόσο αποδοτική μπορεί να είναι η τάση στενής εξειδίκευσης των οικονομολόγων και η κατάτμηση της οικονομικής έρευνας σε μικρές περιοχές ενδιαφέροντος; Προοιωνίζονται τα οφέλη της εξειδίκευσης (δηλαδή, το περισσότερο και τεχνικώς αρτιότερο ερευνητικό προϊόν), αφ' εαυτών, την μείωση της προγνωστικής υστέρησης και την ενίσχυση της κοινωνικής χρησιμότητας της οικονομικής ή, μήπως, η περιχαράκωση της έρευνας (και των ερευνητών) και η συνακόλουθη αποστροφή του βλέμματος από την «μεγάλη και πολυδιάστατη εικόνα» μπορεί να έχει αντίθετο αποτέλεσμα – μεταξύ άλλων και την (έμμεση;) ενθάρρυνση ασήμαντων, κοινωνικώς, ερευνητικών προσπαθειών;[64] Από την άλλη πλευρά, είναι, άραγε, δυνατή η διάγνωση των αιτιωδών σχέσεων και η κατανόηση των μηχανισμών λειτουργίας των οικονομιών χωρίς την απόσπαση των (οιονεί) αυτοτελών και γενικεύσιμων, ως προς την συγκρότησή τους, μερών (θεματικών πεδίων έρευνας) από την μεγάλη εικόνα και χωρίς την αφαίρεση των μη-γενικεύσιμων διαστάσεων;[65] Η αποτυχία πρόβλεψης της χρηματοπιστωτικής κρίσης, για παράδειγμα, είναι αποτέλεσμα της υποτίμησης της ανθρώπινης ψυχολογίας, της παράκαμψης των θεσμικών μεταβολών και της παράβλεψης της ιστορικής εμπειρίας – της αποκλειστικής εξάρτησης, δηλαδή, από τα οικονομετρικά υποδείγματα;[66] Αλλά, επίσης, για παράδειγμα, ερήμην των οικονομετρικών υποδειγμάτων είναι αδύνατο να εκτιμηθεί η σχετική σημασία των επεξηγηματικών χρηματοοικονομικών και οικονομικών παραγόντων και να σχηματισθεί, (και) με αυτό τον τρόπο, η ιεράρχηση μέτρων πολιτικής.

Τι πρόγραμμα σπουδών μπορεί, λοιπόν, να παράγει χρήσιμους (μακρο-)οικονομολόγους, ικανούς να εφαρμόζουν μία τεχνικώς έγκυρη και λογικώς συμπαγή αποτίμηση του οικονομικού προβλήματος – εν προκειμένω της πλήρους απασχόλησης των παραγωγικών πόρων – ενταγμένη, όμως, στο πλαίσιο μίας ευρείας θεώρησης και προσαρμοσμένη, κατά τούτο, στις ιστορικές, θεσμικές, ηθικές και πολιτικές διαστάσεις της συγκρότησης – και της επίλυσής του; Είναι σαφές ότι τα εφαρμοσμένα μαθηματικά και οι προηγμένες ποσοτικές μέθοδοι (πρέπει να) ανήκουν στον πυρήνα των προγραμμάτων σπουδών, από κοινού, βεβαίως, με τα συνήθη μαθήματα μικροοικονομικής και (κυρίως) μακροοικονομικής θεωρίας και εφαρμοσμένης οικονομικής.[67] Εκτός των όσων έχουν εδώ, από θετικής απόψεως, υποστηριχθεί, η αστοχία της μακροοικονομικής θεωρίας δεν είναι, άλλωστε,

αποτέλεσμα του μαθηματικού φορμαλισμού της αλλά, μεταξύ άλλων βεβαίως, της περιστασιακής, τουλάχιστον, υπαγωγής του οικονομικού λόγου στην μαθηματική αδράνεια των (ελλειμματικώς εκπαιδευμένων) οικονομικών ερευνητών.

Είναι επίσης σαφές, επομένως, ότι η ιστορία και η πολιτική οικονομία (πρέπει να) περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα των οικονομικών σπουδών, προκειμένου να εμπλουτίζεται εμπειρικώς η μελέτη και να υποστηρίζεται η κατανόηση της λειτουργίας των οικονομικών μηχανισμών,[68] να διαπιστώνεται η ύπαρξη ή/και η αναίρεση εμπειρικών κανονικοτήτων ή/και εικαζόμενων νόμων για την παραγωγή του προϊόντος και την διανομή του πλούτου και του εισοδήματος,[69] να αναδεικνύεται ο ιστορικός ρόλος των συμφερόντων και των θεσμών και η ιστορική (μακροοικονομική) σημασία των πολιτικο-οικονομικών και θεσμικών περιορισμών,[70] να εντοπίζονται και να εξηγούνται, με την εκ των υστέρων γνώση, ιστορικά ερωτήματα, αποτυχίες και επιτυχίες, και να ελέγχονται, σε χρόνο ιστορικό, οι εμπειρικές αξιώσεις της κρατούσας θεωρίας (και των αντίπαλων θεωριών).[71] Απλουστεύοντας πολύ, ας ειπωθεί πως η ιστορία και η πολιτική οικονομία μαθαίνουν στους μακροοικονομολόγους (μεταξύ πολλών και πολύ σπουδαιότερων άλλων) και τρόπους ορθότερης προσαρμογής (calibration) των τιμών των παραμέτρων στα δυναμικά στοχαστικά υποδείγματα γενικής ισορροπίας.

Στο πρόγραμμα των οικονομικών σπουδών (πρέπει να) περιλαμβάνεται, ακόμη, η ηθική φιλοσοφία και η πολιτική θεωρία, προκειμένου να αναγνωρίζεται και να συνειδητοποιείται η βαθειά ηθική υπόσταση (και οι αξιακές αφετηρίες) της οικονομικής επιστήμης,[72] να υποδεικνύεται το ηθικό περιεχόμενο των (μακρο-)οικονομικών διλημμάτων και επιλογών και οι, αναγόμενες σε αυτό, οικονομικές, ηθικές και πολιτικές συνέπειές τους,[73] να διευκρινίζεται η θέση των (σύγχρονων) μακροοικονομικών θεσμών στο πλαίσιο της δίκαιης και δημοκρατικής πολιτείας και να αναδεικνύονται οι επιδράσεις των μακροοικονομικών πολιτικών ως προς την πραγμάτωση, την βελτίωση ή την υπονόμευσή της εν λόγω πολιτείας. Το επιχείρημα περί της ηθικής υπόστασης της οικονομικής παραπέμπει, χωρίς αμφιβολία, στις (κλασσικές) αφετηρίες του οικονομικού λόγου και, κατ' επέκταση, στην ιστορία της οικονομικής σκέψης.

Η συμπερίληψη της ιστορίας της οικονομικής σκέψης – ή ιστορίας των οικονομικών θεωριών – στο πρόγραμμα των οικονομικών σπουδών, όμως, δεν υπαγορεύεται από την σκοπιμότητα υπόμνησης των ηθικών θεμελίων της οικονομικής θεωρίας – δεν υποκαθιστά, δηλαδή, την ηθική φιλοσοφία. Ούτε, επίσης, ανταποκρίνεται στην σκοπιμότητα ανακάλυψης – φευ, κυριολεκτικώς – των (καλούμενων) ετερόδοξων οικονομικών θεωριών, μολονότι, εκ των πραγμάτων (τουτέστιν, λόγω του αποκλεισμού της ετεροδοξίας από τα προγράμματα σπουδών), συμβάλλει σε αυτό.[74] Φέροντας στην επιφάνεια τον πλούτο των προγενέστερων θεωριών, η ιστορία της οικονομικής σκέψης, αν μη τι άλλο, επιτρέπει στους οικονομολόγους του κρατούντος ρεύματος να εντοπίζουν ιδέες και στοιχεία που υποδεικνύουν, πιθανώς, τον τρόπο και την ουσία της τροποποίησης απαξιωμένων εμπειρικώς μεθοδολογικών επιλογών και θεωρητικών παραδοχών –[75] υποδεικνύουν τις παρεκκλίσεις, για τις οποίες γίνεται λόγος παραπάνω.

Υπόρρητη σε αυτό το πρόγραμμα σπουδών είναι μία δέσμη κριτηρίων διανοητικής εντιμότητας των οικονομολόγων – ένας κώδικας (οικονομικής) επιστημονικής δεοντολογίας, με άλλα λόγια, που εμπνέεται, εν πολλοίς, από την ηθική της επιστήμης κατά

Max Weber. Η πλήρωση των κριτηρίων αυτών, όμως, εκφράζεται ρητώς και απεριφράστως και αναφέρεται στο σύνολο της δραστηριότητας των ακαδημαϊκών, ιδίως, οικονομολόγων, τόσο στο αμιγώς επιστημονικό έργο τους, όσο και στον δημόσιο εκλαϊκευτικό λόγο τους. Η σημασία τους, τέλος, διδάσκεται (και) δια του παραδείγματος και αφομοιώνεται μέσω της συνεχούς υπόμνησής τους. Σε αυτή την δέσμη κριτηρίων περιλαμβάνονται: η ευθεία αναφορά (και ενδεχομένως η ηθική και λογική υποστήριξη) της αξιακής και ιδεολογικής δέσμευσης της επιλεγμένης, κάθε φορά, μακροοικονομικής θεωρίας – της κρατούσας ή της (*ad hoc*) παρέκκλισης από αυτήν ή μίας των αντιπάλων της ˙ η αναγνώριση της αντισταθμιστικής σχέσης μεταξύ μεθοδολογικής καθαρότητας και εμπειρικής και πραγματολογικής συνάφειας στην μακροοικονομική θεωρία και η αιτιολόγηση της επιλεγμένης μεθοδολογικής στάσης ˙ η ομολογία του ερευνητικού λάθους, της αποτυχίας της πρόβλεψης και της αστοχίας της κανονιστικής διαπίστωσης ˙ η ρητή αναγνώριση της (ενδεχόμενης) μεταβολής των αντιλήψεων και η (λογική ή/και ηθική) εξήγησή της ˙ και, η παραδοχή και η αιτιολόγηση των αποκλίσεων μεταξύ επιστημονικού έργου και δημόσιου λόγου. Ίσως, αυτή η δέσμη κριτηρίων διανοητικής εντιμότητας δεν είναι εξαντλητική. Είναι, παρ' όλα αυτά, ενδεικτική της ατελούς φύσεως της οικονομικής επιστήμης και της ηθικής υπόστασης του οικονομικού λόγου.

Σημειώσεις

[1] Η κλασσική διατύπωση του οικονομικού θετικισμού εντοπίζεται, βεβαίως, στο Friedman, Milton (1953) "The methodology of positive economics", στο Milton Friedman, *Essays in positive economics*, Chicago: University of Chicago Press, σελ. 3-43. Ανατυπωμένο στο Uskali Mäki (ed.), (2009) *The methodology of positive economics: Reflections on the Milton Friedman Legacy,* Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 3-42.
Αξιοσημείωτο, τουλάχιστον, είναι ότι αυτές οι αξιώσεις προτάσσονται σε πείσμα της αμφισβήτησης του θετικισμού στο προνομιακό πεδίο εφαρμογής του, τουτέστιν στο πεδίο της φυσικής επιστήμης
[2] Για παράδειγμα, Lucas, Robert (2009) "In defence of the dismal science", *The Economist,* August 6th, και Saint-Paul, Giles (2009) «A 'modest' intellectual discipline", http://www.voxeu.org/article/modest-intellectual-discipline-defence-contemporary-economics.
Βλέπε και παρακάτω, καθώς και την σημείωση 4.
[3] Ο Gerard Debreu θεωρεί ότι η θεωρητική φυσική του 18ου και του 19ου αιώνα υπήρξε, επί μακρά περίοδο, το απροσπέλαστο ιδεώδες (inaccessible ideal) της οικονομικής επιστήμης και των θεωρητικών οικονομολόγων, ιδεώδες που, δίχως άλλο, υποκίνησε την ραγδαία μαθηματική (ανα-)συγκρότηση και διατύπωση της οικονομικής θεωρίας. Η μαθηματικοποίηση των οικονομικών, ωστόσο, δεν είχε – και ούτε έχει τελικώς – ως επακόλουθο την κατασκευή μίας μεγάλης ενοποιημένης θεωρίας (grand unified theory), που θα αντικαθιστούσε την πλούσια και πυκνή δέσμη των μεμονωμένων θεωριών. Οι ρητές υποθέσεις κάθε μίας των τελευταίων οριοθετούν, όπως υπογραμμίζει ο Debreu, το πεδίο εφαρμογής της. Βλέπε Debreu, Gerard (1991) "The Mathematization of Economic Theory", *The American Economic Review,* 81 (1), σελ. 1-7, σ. 2 και 3.
Ίσως, από μία άποψη, το υπόδειγμα των ορθολογικών προσδοκιών – και σε μακροοικονομικό επίπεδο η θεωρία των πραγματικών επιχειρηματικών κύκλων – μπορεί να λογίζεται ως επιστημολογικό και μεθοδολογικό προαπαιτούμενο μίας μεγάλης θεωρίας. Ίσως, πάλι, ο ισχυρισμός του Robert Lucas ότι η μακροοικονομική θεωρία μέλλει να αφορά στην οικονομική μεγέθυνση – και όχι σε (υπό εξαφάνιση σχεδόν) διακυμάνσεις – αντανακλά συναφείς αξιώσεις. Βλέπε Lucas, Robert

(2000) "Some Macroeconomics for the 21st Century", *Journal of Economic Perspectives,* 14 (1), σελ. 159-168.

[4] Σε αυτό έγκειται, κατά βάση, η υπερασπιστική επιχειρηματολογία των εκπροσώπων της κρατούσας οικονομικής θεωρίας, Όπως υποστηρίζουν, εάν, ενόσω διογκωνόταν η φούσκα των ακινήτων, η μακροοικονομική θεωρία προέβλεπε πως δύο χρόνια αργότερα θα ξέσπαγε χρηματοοικονομική κρίση, αυτή θα εκδηλωνόταν αμέσως, ως αποτέλεσμα της ραγδαίας (ορθολογικής) κερδοσκοπίας ή, τουναντίον, θα αποσοβείτο, εάν οι συναλλασσόμενοι εμπιστεύονταν τις υποδείξεις των οικονομολόγων. Σε κάθε περίπτωση, επομένως, η θεωρία θα είχε διαψευσθεί – οι κρίσεις δεν είναι, λοιπόν, προβλέψιμες. Βλέπε, Saint-Paul, *ό.π.*

[5] Για μία πολύ κατατοπιστική, όσο και εμπεριστατωμένη, συζήτηση των μεθοδολογικών ζητημάτων της οικονομικής και της συναφούς αγωνίας των οικονομολόγων, βλέπε Βαρουφάκης, Γιάνης (2007) *Πολιτική Οικονομία: Η οικονομική θεωρία στο φως της κριτικής,* Αθήνα: Gutenberg, ιδίως Παράρτημα Ι, σ. 471-506.

[6] Όπως σημειώνεται στο Hausman, Daniel M. (1989) "Economic Methodology in a Nutshell", *Journal of Economic Perspectives,* 3 (2), σελ. 115-127, σ. 116, προκειμένου να αποδοθεί, συνοπτικώς, η μεθοδολογική άποψη του John Stuart Mill – με την προσθήκη της διευκρίνισης ότι, κατά τον τελευταίο, η ορθότητα των συνεπαγωγών και η συμπερίληψη των σημαντικών αιτιωδών παραγόντων συνιστούν τα θέματα του εμπειρικού ελέγχου της θεωρίας, ενώ, τουναντίον, οι βασικοί «νόμοι» έχουν εγκαθιδρυθεί ως αποτέλεσμα ενδοσκόπησης ή πειραματισμού.

[7] Leontief, Wassily (1971) "Theoretical Assumptions and Nonobserved Facts", *The American Economic Review,* 1 (March), σελ. 1-7.

[8] Για μία εμπεριστατωμένη και εξαντλητική υποστήριξη (μέσω επισκόπησης της ήδη ογκώδους βιβλιογραφίας) της περιορισμένης ορθολογικότητας, ως (ενδεδειγμένης) θεμελιώδους οικονομικής θεωρητικής αρχής, βλέπε Conlisk, John (1996) "Why Bounded Rationality?", *Journal of Economic Literature,* 34 (2), σελ. 669-700. Αξίζει, βεβαίως, να υπογραμμισθεί ότι η απόκρουση αυτής ακριβώς της αιτίασης είναι πολύ αδύναμη και, μάλλον, περιπτωσιολογική (σ. 685) – και μολονότι ο χρόνος που έχει περάσει από την δημοσίευση αυτής της επισκόπησης είναι μακρύς, η αιτίαση παραμένει το ίδιο ισχυρή (και ίδια, σχεδόν, παραμένει η θέση της μη-περιορισμένης ορθολογικότητας στην οικονομική θεωρία).

[9] Η απουσία, εδώ, οποιασδήποτε συζήτησης περί ηθικότητας είναι, ελπίζεται, δικαιολογημένη. Το ίδιο δεν ισχύει, όμως, προκειμένου για την οικονομική έρευνα, την θεωρητική και την προσανατολισμένη στην πολιτική – οι οικονομολόγοι καθ' έξιν, τώρα πια, παρακάμπτουν τα ηθικής φύσεως ερωτήματα (άλλωστε η ηθική φιλοσοφία και η ηθική θεωρία έχουν, κατά κανόνα, αφαιρεθεί από τα προγράμματα οικονομικών σπουδών). Αλλά, βλέπε Hausman, Daniel M. & Michael S. McPherson (2006), (δεύτερη έκδοση) *Economic Analysis, Moral Philosophy, and Public Policy,* New York: Cambridge University Press, ιδίως την περί ηθικότητας και ορθολογικότητας συζήτηση, σ. 43-96.

[10] Κουτσιαράς, Νίκος (2012) *Η Εκδίκηση των Δούλων και η Εφεδρεία των Μακαριτών: Η πολιτική οικονομία της μακροοικονομικής σταθεροποίησης,* Αθήνα: Παπαζήσης.

[11] *Στο ίδιο*, σ. 59-112, όπου προτείνεται μία προσέγγιση στην ιστορία και την μεθοδολογία της σύγχρονης μακροοικονομικής θεωρίας με όρους «επαναστατικούς».

[12] Wren-Lewis, Simon (2014) "Where macroeconomics went wrong?", http://mainlymacro.blogspot.gr/2014/09/where-macroeconomics-went-wrong.html. Σε ό,τι αφορά στην δυνατότητα διατήρησης των Κεϋνσιανών υποδείξεων στο πλαίσιο της μακροοικονομικής θεωρίας των ορθολογικών προσδοκιών, ο συγγραφέας υποστηρίζει την επιλογή εκλεκτικών οικονομετρικών υποδειγμάτων ή/και «χρήσιμων» συναθροιστικών θεωρητικών υποδειγμάτων (στην θέση των δυναμικών στοχαστικών γενικής ισορροπίας) – ασφαλώς υποβαθμίζοντας την (αυτοτελή) σημασία της μεθοδολογικής καθαρότητας.

[13] Η εμμονή στην μεθοδολογική καθαρότητα συνιστά έκφραση (και τυπικώς, αποτελεί προϋπόθεση) του μικροοικονομικού αναγωγισμού – της πλήρους και χωρίς παρεκβάσεις ορθολογιστικής μικροθεμελίωσης – της νέας κλασσικής μακροοικονομικής.

[14] Κουτσιαράς, *ό.π.,* σ. 17-21.
[15] *Στο ίδιο,* σ. 17.
[16] Χρηματοδοτημένο (γενναιόδωρα), αρχικώς, από τον George Soros και περιλαμβάνοντας στις τάξεις του από Νομπελίστες ακαδημαϊκούς μέχρι (ικανούς και πρόθυμους) σπουδαστές των οικονομικών, το Institute for New Economic Thinking έχει πολύ φιλόδοξους στόχους και αναλαμβάνει μεγάλη (ερευνητική και όχι μόνο) δράση. Βλέπε στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου, http://ineteconomics.org.
[17] Wolf, Martin (2013) *The Sifts and the Shocks: What we've learned – and have still to learn – from the financial crisis,* London: Allen Lane, σ. 193-203.
[18] Reinhart, Carmen & Kenneth Rogoff (2009) *This Time is Different: Eight centuries of financial folly*, Princeton: Princeton University Press.
[19] Eichengreen, Barry (2014) *Hall of Mirrors: The Great Depression, The Great Recession, and the Uses-and Misuses-of History,* New York: Oxford University Press (υπό έκδοση τον Δεκέμβριο 2014). Προ της έκδοσης αυτού του βιβλίου, ο συγγραφέας έχει καταγράψει, σε συνεργασία με τον Kevin O' Rourke, του πανεπιστημίου της Οξφόρδης, την συγκριτική εξέλιξη κρίσιμων οικονομικών μεγεθών κατά την σύγχρονη μεγάλη ύφεση και την μεγάλη κρίση του 1929. Βλέπε, για παράδειγμα, Eichengreen, Barry & Kevin H. O' Rourke (2012) "A tale of two depressions redux", http://www.voxeu.org/article/tale-two-depressions-redux, καθώς και Almunia, Miguel, Agustín S. Bénétrix, Barry Eichengreen, Kevin H. O' Rourke, Gisela Rua (2009) "From great Depression to Great Credit Crisis: Similarities, Differences and Lessons", NBER Working Paper No 15524.
Bernanke, Ben S. (1983) "Nonmonetary Effects of Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression", *The American Economic Review,* 73 (3), σελ. 257-276.
[20] Summers, Lawrence H. (2014) "Reflections on the 'New Secular Stagnation Hypothesis'", στο Richard Baldwin & Coen Teulings (eds.) *Secular Stagnation: Facts, Causes and Cures,* VoxEU.org eBook, σελ. 27-38.
[21] Kose, M. Ayhan, Christopher Otrok & Eswar Prasad (2008) "Global Business Cycles: Convergence or Decoupling?", NBER Working Paper No 14292.
[22] Borio, Claudio (2012) "The financial cycle and macroeconomics: what have we learnt?", BIS Working Paper No 395.
[23] Rey, Hélène (2013) "Dilemma not Trilemma: The global financial cycle and monetary policy independence", paper presented at the Jackson Hole Symposium, August. Διαθέσιμο στο http://www.kansascityfed.org/publications/research/escp/escp-2013.cfm.
[24] Beck, Thorsten (2013) "Finance, Growth and Fragility: The Role of Government", CEPR Discussion Paper No 9597.
[25] Farhi, Emmanuel & Ivan Werning (2012) "Dealing with the Trilemma: Optimal Capital Controls with Fixed exchange Rates", NBER Working Paper No 18280.
International Monetary Fund (2012) *The Liberalization and management of Capital Flows: An Institutional View,* Washington DC: IMF.
[26] Βλέπε ενδεικτικώς, Underhill, Geoffrey & Jasper Blom (eds.), (2013) *Global Financial Integration, Twin Crises, and the Enduring Search for Financial Stability,* London: CEPR
Επίσης, "Banking reform: Do we know what has to be done?" eDebate, http://www.voxeu.org/debates/banking-reform-do-we-know-what-has-be-done.
[27] Wolf, *ό.π.,* σ. 223-256.
Bhidé, Amar (2010) *A Call for Judgment: Sensible Finance for a Dynamic Economy,* Oxford & New York: Oxford University Press.
[28] Blanchard, Olivier (2013) "Monetary policy will never be the same", http://www.voxeu.org/article/monetary-policy-will-never-be-same.
[29] Βλέπε Woodford, Michael (2013) "Inflation targeting: Fix it, don't scrap it", και Posen, Adam (2013) "Cheap talk is no alternative to inflation targeting", στο Lucrezia Reichlin & Richard Baldwin (eds.) *Is Inflation Targeting Dead? Central Banking After the Crisis,* London: CEPR, σελ. 74-89 και 59-65 αντιστοίχως.

[30] Βλέπε, για παράδειγμα, Chen, Han, Vasco Cúrdia & Andrea Ferrero (2012) "The Macroeconomic Effects of Large-Scale Asset Purchase Programmes", *The Economic Journal,* 122 (November), σελ. F289-F315.
Επίσης, Bossone, Biagio (2013) "Unconventional monetary policies revisited", Part I, http://www.voxeu.org/article/unconventional-monetary-policies-revisited-part-i και Part II, http://www.voxeu.org/article/unconventional-monetary-policies-revisited-part-ii.
Βλέπε, ακόμη, Wood, Richard (2012) "The economic crisis: how to stimulate economic growth without increasing public debt", CEPR Policy Insight No 62.
[31] Βλέπε, για παράδειγμα, den Haan, Wouter (ed.), (2013) *Forward Guidance: Perspectives from Central Bankers, Scholars and Market Participants,* VoxEU.org eBook.
Επίσης, Miles, David (2014) "'Mensch tracht, und Gott lacht' – what's the best guidance on monetary policy?", http://www.voxeu.org/article/forward-guidance-human-plans-and-divine-laughter.
[32] Darvas, Zsolt & Silvia Merler (2013) "The European Central Bank in the Age of Banking Union", Bruegel Policy Contribution No 13.
[33] DeLong, J. Bradford & Lawrence H. Summers (2012) "Fiscal Policy in a Depressed Economy", The Brookings Institution.
[34] Blanchard, Olivier & Daniel Leigh (2013) "Growth Forecast Errors and Fiscal Multipliers", IMF Working Paper No 13/1.
[35] Alesina, Alberto F. & Silvia Ardagna (2012) "The design of fiscal adjustments", NBER Working Paper No 18423.
Για την εμπειρική αμφισβήτηση της υπόθεσης περί «αναπτυξιακής λιτότητας», βλέπε Perotti, Roberto (2011) "The 'Austerity Myth': Gain without Pain?", CEPR Discussion Paper No 8658.
[36] Blyth, Mark (2013) *Austerity: The History of a Dangerous Idea,* New York: Oxford University Press.
[37] De Grauwe, Paul (2011) "The Governance of a Fragile Eurozone", CEPS Working Document No 346. Βλέπε, επίσης, De Grauwe, Paul & Yuemei Ji (2014) "How much fiscal discipline in a monetary union?", *Journal of Macroeconomics,* 39 (Part B), σελ. 348-360.
[38] Buiter, Willem H. & Ebrahim Rahbari (2013) "Why Do Governments Default, And Why Don't They Default More Often", CEPR Discussion Paper No 9492.
[39] Panizza, Ugo, Federico Sturzenegger & Jeromin Zettelmeyer (2009) "The Economics and Law of Sovereign Debt and Default", *Journal of Economic Literature,* 47 (3), σελ. 651-698.
[40] Zettelmeyer, Jeromin, Cristoph Trebesch, G. Mitu Gulati (2013) "The Greek Debt Restructuring: An Autopsy", Peterson Institute for International Economics Working Paper No 13-8.
[41] Reinhart, Carmen M. & Cristoph Trebesch (2914) "A Distant Mirror of Debt, Default, and Relief", CEPR Discussion Paper No 10195.
[42] Rajan, Raghuram G. (2010) *Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy,* Princeton & Oxford: Princeton University Press, ιδίως Κεφ. 1 («Let Them Eat Credit»), σ. 21-45.
[43] Kumhof, Michael & Romain Rancière (2010) "Inequality, Leverage and Crises", IMF Working Paper No 268.
[44] Βλέπε, για παράδειγμα, Ostry, Jonathan D., Andrew Berg & Charalambos G. Tsangarides (2014) "Redistribution, Inequality and Growth", IMF Staff Discussion Note. Η σχετική ερευνητική δραστηριότητα για του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου καταγράφεται στην ιστοσελίδα http://www.imf.org/external/np/fad/inequality.
[45] Βλέπε συναφώς, Alesina, Alberto & Roberto Perotti (1996) "Income Distribution, Political Instability and Investment", *European Economic Review,* 40 (6), σελ. 1203-1228, Alesina, Alberto & Dani Rodrik (1994) "Distributive Politics and Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics,* 109 (2), σελ. 465-490, Persson, Torsten & Guido Tabellini (1994) "Is Inequality Harmful for Growth?", *The American Economic Review,* 84 (3), σελ. 600-621.
[46] Yellen, Janet (2014) "Labor Market Dynamics and Monetary Policy", remarks presented at the Jackson Hole Symposium, August 22.
[47] Dobbs, Richard, Susan Lund, Tim Koller, Ari Shwayder (2013) "QE and ultra-low interest rates: Distributional effects and risks", Mc Kinsey Global Institute Discussion paper, November.

Επίσης, βλέπε Coibion, Olivier, Yuriy Gorodnichenko. Lorenz Kueng, John Silvia (2012) "Innocent Bystanders? Monetary Policy and Inequality in the U.S.", NBER Working Paper No 18170.

[48] "Debate rages on quantitative easing's effects on inequality", *Financial Times,* October 22, 2014.

[49] Βλέπε, Rodrik, Dani (2913) "Economics: Science, Craft, or Snake Oil?", http://www.ias.edu/rodrik-economics#.UtcL1YdFvEI.twitter. Επίσης, του ιδίου (2014) "In Praise of Foxy Scholars", http://www.project-syndicate.org/commentary/dani-rodrik-on-the-promise-and-peril-of-social-science-models, όπου ο Rodrik αναφέρεται στο μεταφορικό σχήμα του Isaiah Berlin περί διάκρισης των στοχαστών σε αλεπούδες και σκαντζόχοιρους.

[50] Βλέπε, για παράδειγμα, Alvarez, Fernando, Harvé Le Bihan, & Francesco Lippi (2014) "Small and Large Price Changes and the Propagation of Monetary Shocks", NBER Working Paper No 20155.

[51] Woodford, Michael (2010) "Financial Intermediation and Macroeconomic Analysis", *Journal of Economic Perspectives,* 24 (4), σελ. 21-44.

[52] Χαρακτηριστική (ίσως η πιο χαρακτηριστική) περίπτωση είναι ο Larry Summers (βλέπε παραπάνω), Επίσης, βλέπε Κουτσιαράς, *ό.π.,* σ. 260-263.

[53] Η έννοια του μεγάλου εύρους αντικαθιστά, εδώ, εκείνη της ενοποίησης – ακριβέστερα της ενοποιημένης θεωρίας – εκφράζοντας την πεποίθηση ότι η επιδίωξη (το ιδεώδες) της ενοποίησης είναι ακόμη περισσότερο απροσπέλαστη. Βλέπε και σημείωση 3.

[54] Smets, Frank & Raf Wouters (2004) "Forecasting with a Bayesian DSGE Model: An Application to the Euro Area", *Journal of Common Market Studies,* 42 (4), σελ. 841-867.

[55] Wieland, Volker & Maik Wolters (2012) "Macroeconomic model comparisons and forecast competition", http://www.voxeu.org/article/failed-forecasts-and-financial-crisis-how-resurrect-economic-modelling.

[56] Blanchard, Olivier (2014) "Where danger lurks", http://www.voxeu.org/article/where-danger-lurks.

[57] Βλέπε, για παράδειγμα, Akerlof, George A. & Robert J. Shiller (2009) *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism,* Princeton & Oxford: Princeton University Press, όπου, βεβαίως, η προσέγγιση απέχει απόσταση μεγάλη από την κρατούσα μακροοικονομική θεωρία, για την ακρίβεια, αμφισβητεί συνολικώς την τελευταία.

[58] Σε πρώτο χρόνο, άλλωστε, οι παράμετροι των δυναμικών στοχαστικών υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας προσαρμόζονται (calibrated) βάσει, αφενός, των τιμών των μέτρων κεντρικής τάσεως και διασποράς (των τιμών) των μεταβλητών και, αφετέρου, των μεταξύ των μεταβλητών ιστορικώς παρατηρημένων συσχετίσεων (stylized facts), Κουτσιαράς, *ό.π.,* σ. 100-101.

[59] Η παλαιά πολιτικο-μακροοικονομική βιβλιογραφία περιλαμβάνει τα (διάφορα) υποδείγματα των πολιτικών επιχειρηματικών κύκλων και του κομματικού ανταγωνισμού, στο πλαίσιο των οποίων το διακύβευμα της μακροοικονομικής πολιτικής εκφράζεται, συνήθως, στους όρους της καμπύλης Phillips. Η σύγχρονη βιβλιογραφία περιλαμβάνει τα «νέας γενιάς» υποδείγματα των πολιτικών επιχειρηματικών κύκλων (με ορθολογικούς ψηφοφόρους), καθώς και πολιτικο-θεσμικά υποδείγματα, που αναφέρονται στην επίδραση πολιτειακών θεσμών και εκλογικών συστημάτων. Η εξαρτημένη μεταβλητή εκφράζεται, συνήθως, σε όρους του δημοσιονομικού ισοζυγίου ή/και των μακροοικονομικών επιδόσεων. Για μία (πολύ) σύντομη συζήτηση και ενδεικτική αναφορά στην σχετική βιβλιογραφία, βλέπε Κουτσιαράς, *ό.π.,* σ. 54-55 και 224-227.

[60] Keynes, John Maynard (1933) "Economic Possibilities for Our Grandchildren (1930)", στο John Maynard Keynes, *Essays in Persuasion,* London: Macmillan & Co., σελ. 358-373, σ. 373.

[61] Keynes, John Maynard (1936), (ελλ. μεταφρ. 2001) *Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος,* Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 398-399.

[62] Βεβαίως, η διατύπωση της ευχής αντανακλά την υλιστική δυσπιστία έναντι του ιδεαλισμού του Keynes, η οποία συγκροτείται και τεκμηριώνεται στο Κουτσιαράς, *ό.π.*

[63] Κατά το γράμμα και το πνεύμα του Heilbroner, Robert (1953), (έβδομη αναθεωρημένη έκδοση, 1999) *The Wordly Philosophers: The Lives, Times, and Ideas of the Great Economic Thinkers,* New York: Simon & Schuster.

[64] Χαρακτηριστικό (και όχι μόνον) είναι, από αυτή την άποψη, το Blinder, Alan S. (1974) "The Economics of Brushing Teeth", *The Journal of Political Economy,* 82 (4), σελ. 887-891, το οποίο

εντάσσεται στην βιβλιογραφία της θεωρίας ανθρωπίνου κεφαλαίου. Αξιοσημείωτο είναι, μάλλον, ότι ο Alan Blinder, του πανεπιστημίου Princeton, συγκαταλέγεται, πράγματι, μεταξύ των σπουδαιότερων σύγχρονων νέων Κεϋνσιανών (μακρο-)οικονομολόγων που δεν αποστρέφουν, ασφαλώς, το βλέμμα τους από την μεγάλη εικόνα – έχει, άλλωστε, θητεύσει στην (αμερικανική) διοίκηση και στην Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών. Ίσως το νεαρό της ακαδημαϊκής ηλικίας και το άγχος της δημοσίευσης σε (δεσμευμένα στην οικονομική ορθοδοξία) κορυφαία περιοδικά εξηγούν εκείνη την επιλογή του – που αντανακλά, βεβαίως, την κατάσταση της «εξειδικευμένης οικονομικής».

[65] Η λογική της μελέτης (οιονεί) αυτοτελών και γενικεύσιμων, ως προς την συγκρότησή τους, μερών εκφράζεται, μεταξύ άλλων, στο σύστημα θεματικής ταξινόμησης της οικονομικής έρευνας του Journal of Economic Literature.

[66] Shiller, Robert J. & Virginia M. Shiller (2011) "Economists as Wordly Philosophers", *The American Economic Review,* 101 (3), σελ. 171-175, σ. 172.

[67] Σε ό,τι αφορά, ειδικότερα, στην διδασκαλία της μακροοικονομικής θεωρίας – και στην δομή και το περιεχόμενο των βασικών εγχειριδίων – βλέπε Carlin, Wendy & David Soskice (2012) "How should macroeconomics be taught to undergraduates in the post-crisis era? A concrete proposal", http://www.voxeu.org/articlhttp://www.voxeu.org/article/how-should-macroeconomics-be-taught-undergraduates-post-crisis-era-concrete-proposal.

[68] Teulings, Coen (2014) "How history can contribute to better economic education", http://www.voxeu.org/article/how-history-can-contribute-better-economic-education.

[69] Να μελετάται, για (άριστο) παράδειγμα, το Piketty, Thomas (2014) *Capital in the Twenty – First Century,* Cambridge, MA: Harvard University Press.

[70] Σε ό,τι αφορά στους θεσμούς, να μελετάται, για (άριστο) παράδειγμα, το Acemoglu, Daron & James A. Robinson (2013) *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty,* London: Profile Books.

[71] Βλέπε, για παράδειγμα, την εκ των υστέρων, δηλαδή, μετά την κρίση στην ευρωζώνη, αποτίμηση της θεωρίας των άριστων νομισματικών περιοχών (και του συναφούς πλαισίου ανάλυσης) στο Eichengreen, Barry (2012) "European Monetary Integration with Benefit of Hindsight", *Journal Of Common Market Studies,* 50 (S1), σελ. 123-136.

[72] Μία από τις ισχυρότερες δηλώσεις περί την ηθική υπόσταση της οικονομικής προτείνεται στο Boulding, Kenneth (1969) "Economics as a Moral Science", *The American Economic Review,* 59 (1), σελ. 1-12.

[73] Θαυμάσιο, πράγματι, δείγμα σύνθεσης οικονομικής ανάλυσης και ηθικής επιχειρηματολογίας είναι η κριτική του Keynes για την Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών. Οι ανησυχίες του Keynes για τις γενικότερες, εκτός των οικονομικών, συνέπειές της αποδείχθηκαν προφητικές, καθώς αυτές οι συνέπειες οδήγησαν στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο – μία από τις σημαντικότερες επιτυχίες στην ιστορία των οικονομικών προγνώσεων, όπως υπογραμμίζεται στο Shiller & Shiller, *ό.π.,* σ. 172.

Γράφει, χαρακτηριστικώς, ο Keynes: "I cannot leave this subject as though its just treatment wholly defended either on our own pledges or on economic facts. The policy of reducing Germany to servitude for a generation, of degrading the lives of millions of human beings, and of depriving a whole nation of happiness should be abhorrent and detestable, - abhorrent and detestable, even if it were possible, even if it enriched ourselves, even if it did not sow the decay of the whole civilised life of Europe. Some preach it in the name of Justice. In the great events of man's history, in the unwinding of the complex fates of nations Justice is not so simple. And if it were, nations are not authorised, by religion or by natural morals, to visit on their children of their enemies the misdoings of parents or of rulers.", Keynes, John Maynard (1933) "The Treaty of Peace: 1. The Capacity of Germany to Pay Reparations (1919)", στο John Maynard Keynes, *Essays in Persuasion,* London: Macmillan & Co., σελ. 7-18, σ. 17-18 – τμηματική αναδημοσίευση της αρχικής εργασίας του "The Economic Consequences of the Peace" (1919).

Εξίσου χαρακτηριστική είναι, άλλωστε, η ανάμειξη οικονομικών επιχειρημάτων και ηθικού λόγου (και σφοδρών ηθικών αφορισμών) στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης περί την διάγνωση και την διαχείριση της κρίσης στην ευρωζώνη.

[74] Theocarakis, Nicholas J. (2014) "A commentary on Alessandro Roncaglia's paper: 'Should the History of Economic Thought be Included in Undergraduate Curricula?'", *Economic Thought,* 3 (1), σελ. 10-20.

[75] "Moreover, if these mainstream economists had delivered what they promised they would, there would be cause for pride… But they did not. And even if they were quick to revert to their old ways, and refuse to re-examine their conceptualisations or their vision, intellectual honesty dictates they should. HET is the first step in such a direction. If they cannot do better on their own, they can pick from the riches of past theories the elements necessary for a re-examination of what they are doing", *στο ίδιο,* σ. 17.